

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Haziran 2024, 7(1), 103-125

Geliş: 17.11.2023 | Kabul: 05.03.2024 | Yayın: 27.06.2024

DOI: 10.47951/mediad.1392158

Transformation of Fundaphobia into Islamophobia in Türkiye and The Role of the Media

Ali GÜR*

Abstract

While Islamophobia in the Western world was developed through historical theo-political anti-Islamism, xenophobia, racism and fear of radicalism, in Türkiye, the fear of reactionism and sharia serves the same function with a simple conceptual transformation. This situation, which can be considered as a conceptual change in one generation, can lead to mental change and transformation in subsequent generations. The existence of fundaphobia and a rising Islamophobia as a result of this and the secularophobia that occurs as a reaction to this is a reality in Türkiye. The media feeds this mutual conflict with all its organs. However, the extremes in the actions and discourses of both sides provide material for the media. Although there has been talk of rising fundaphobia and a deepening Islamophobia in the secular Republic of Türkiye for years, while there are many studies on Western-based fundaphobia and Islamophobia, there are not many studies on fundaphobia and Islamophobia developing in Türkiye. In this study, which is based on a comprehensive literature review, the formation process of Islamophobia in Türkiye and the role of the media are discussed, drawing attention to how the Islamic world turned into Islamophobia because it did not discuss fundaphobia within itself sufficiently. It is seen that Islamophobia rises reactively in Muslim societies through different concepts such as fundaphobia, and this paves the way for social separation.

Keywords: Fundaphobia, Islamophobia, Laicophobia, Secularism, Türkiye

Türkiye’de Fundafobinin İslamofobi’ye Dönüşümü ve Medyanın Rolü

Öz

Batı dünyasında İslamofobi tarihsel teo-politik İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve radikalizm korkusu üzerinden geliştirilirken Türkiye’de ise basit bir kavram dönüşümüyle irtica ve şeriat korkusu aynı işlevi görmektedir. Bir nesilde kavramsal değişim olarak değerlendirilebilecek bu durum daha sonraki nesillerde zihinsel değişim ve dönüşüme yol açabilmektedir. Türkiye’de fundafobi ve bunun neticesinde yükselen bir İslamofobi’nin ve buna reaksiyon olarak oluşan laikofobinin varlığı bir realitedir. Medya da tüm organları ile bu karşılıklı çatışmayı beslemektedir. Ancak her iki tarafın da eylem ve söylemlerindeki aşırılıklar medyaya malze me oluşturmaktadır. Seküler laik Türkiye Cumhuriyeti’nde de yıllardır yükselen fundafobi ve gittikçe derinleşen bir İslamofobi’den söz edilmesine rağmen Batı kaynaklı fundafobi ve İslamofobi üzerine çok sayıda çalışmalar yapılırken Türkiye’de gelişen fundafobi ve İslamofobi üzerine fazla çalışma bulunmamaktadır. Kapsamlı literatür taraması üzerine yapılan bu çalışmada İslam dünyasının kendi içindeki fundafobiyi yeterince tartışmadığı için İslamofobi’ye nasıl dönüştüğüne dikkat çekilerek Türkiye’de İslamofobi’nin oluşum süreci ve medyanın rolü ele alınmaktadır. Müslüman toplumlarda da fundafobi gibi farklı kavramlar üzerinden İslamofobi’nin reaksiyoner olarak yükseldiği ve bunun toplumsal ayrılmaya zemin hazırladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fundafobi, İslamofobi, Laikofobi, Sekülerizm, Türkiye

ATIF: Gür, A. (2024). Türkiye’de fundafobinin İslamofobi’ye dönüşümü ve medyanın rolü. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 7(1), s. 103-125.

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, e-mail: aligur1970@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9680-6268, Gaziantep, Türkiye

Giriş

İslamofobi, Batı dünyasının Müslümanların Batı coğrafyasında artan varlık ve etkilerinin hazımsızlığını kendi İslam algıları üzerinden yansıtmalarıdır. Garaudy Batı'da İslam'a yönelik tartışmaların yanlış mecralarda yürütülmesinin kökeninde, İslam'ın Avrupa medeniyetinin asli unsurlarından biri olduğu gerçeğini göz ardı etmelerinin yattığını belirtmiştir (1989, ss. 17-21). Tüm engellemelere rağmen sürekli sayıları artan Müslümanlarla iç içe ve yakın komşulukta olmayı hazmedemeyen Batı dünyası 1.8 milyar Müslüman arasından çok az sayıdaki radikallerin lokal eylemleri üzerinden geliştirdiği İslami fundamentalizmi gerekçe göstererek global İslamofobi oluşturmayı hedeflemiştir.

İlk olarak 1910'lu yıllarda gündeme gelen (Devran & Tanır, 2019, s. 163), 1991 yılından itibaren aktif kullanılan (Haddad, 2002, s. 19) ve 1997 yılında Runnymede Trust (1997, s.2) tarafından hazırlanan rapor sonrası yaygınlık kazanan İslamofobi, günümüzde de dünya genelinde en sık tartışılan konular arasında yer almış ve tarihi sürekliliği olan bir anlayışı, kaygıyı ve üretilmiş korkuları yansıtmıştır (Lean, 2015). Ancak bu kavramın tanımı ve hangi eylemlerin İslamofobi'nin kapsamına gireceği gibi belirsizlikler de güncelliğini korumaktadır. Müslüman dünyası İslamofobi'yi İslam karşıtlığı olarak değerlendirip Müslümanlara karşı gerçek bir tehdit olarak görürken, Batı dünyası genellikle İslam karşıtlığını perdelemek için fobi olarak sunmayı tercih etmiştir (Gür, 2023d, s. 6).

Özellikle kolonyal tecrübesi olan veya devrim sonrası yeni bir rejim oluşum sürecinden geçen Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelerde fundafobik ve İslamofobik tutumlar İslam karşıtlığı, modernite ve batıcılık gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Ne yazık ki bu durum Türkiye'de de sıklıkla görülmüş ve toplumsal ayrışmaya yol açmıştır (Gür, 2023c, s.197).

Fundamentalizm korkusu yani Fundafobi, Batı'da genellikle olumsuz bir İslam algısı geliştirmek için kullanılırken Türkiye gibi Müslüman toplumlarda bir yandan irtica, demokrasi karşıtlığı, rejim düşmanlığı bahanesiyle otoriter yönetimlerin muhaliflerini baskılamak için kullandıkları bir aparata dönüşmüş diğer yandan da yaftalanmış bu grupların reaksiyoner davranışlarına yol açmıştır. Ancak fundamentalizm korkusunun, zamanla sosyokültürel bir kimlik sorununa (Yanmış, 2015) ve İslamofobik davranış modeline dönüşme potansiyeli taşıdığı da göz ardı edilmemelidir.

Medyanın da aktif rol üstlenmesi ile dini radikal grupların şiddet ve terör eylemleri gerekçe gösterilerek tikel olaylardan tüm Müslümanlara genellemeler yapılması toplumda İslam karşıtlığını sürekli tırmandırmıştır. Özellikle bir dönem Hizbullah'ın Güneydoğu başta olmak üzere yurt çapında farklı görüşten çok sayıda insanı domuz bağıli işkencelerle katletmesi, son zamanlarda Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) terör örgütünün servis edilen vahşi katliamları ve bunların medyada sunumunda İslam ve terör eşleştirmeleri yapılması bu duruma önemli iki örnektir. Diğer yandan uzun bir süre ılımlı dini bir grup gibi kendisini tanıtan ancak zamanla uluslararası bir istihbarat/terör örgütüne dönüşen ve toplumda infial uyandıran kanlı 15 Temmuz Darbe Girişiminin faili Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) de insanların zihinlerindeki cemaat ve din algısını olumsuz etkilemiştir. Radikal veya ılımlı olması fark etmeksizin görünürde farklı iki uçtaki bu grupların aynı neticeyi veren böylesine şiddet ve terör üretmeleri bir yandan bunlara yönelik oluşan toplumsal öfkenin genelleştirilerek bütün dini gruplara yönelmesine diğer yandan da din ve cemaat nitelemelerinin toplumsal zihinde şüphe uyandıran kavramlara dönüşmesine yol açmıştır. Bu durum geleneksel toplumda bir korku, tedirginlik ve güven erozyonu oluştururken diğer taraftan da irtica, radikalizm ve fundamentalizm üzerinden uzun bir süredir din ve dini yapıları toplumdan soyutlamak isteyen seküler düşünce yapısına sahip olanların eline de kullanışlı malzeme vermiştir.

Yüzünü Tanzimatla birlikte Batı'ya çeviren Osmanlı'nın yıkılması ile birlikte kurulan Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu süreçten itibaren dini, bir tehdit olarak görmüştür (Çarkoğlu & Toprak, 2006, s. 15). Türkiye Cumhuriyeti'ni savunmak için din karşıtlığı yapılmış, medya aracılığıyla İslam

değerlerinin arka plana atılmasına destek sağlanmış ve böylece farklı görüşler ve yaşayışlar ötekileştirilmiştir. Türkiye’de Batı kaynaklı oryantalist bakış self-oryantalizme evrilmiş ve bu bakış açısı sinemayı, tiyatroyu, edebiyatı ve mizah yayıncılığını büyük oranda etkilemiştir. Bu alanlarda Batı’dakine benzer olarak Müslümanlar sahtekâr, cahil, yobaz, sapık veya aşağılanması gereken varlıklar olarak temsil edilmiştir (Mencet, 2018, s.192). Medya aracılığıyla körüklenen fundafobi hem toplumda çekingenlik oluşturmuş hem de resmi dini kurumlar ve geleneksel dini grupların bile şüpheli ve sakıncalı olarak algılanmasına yol açmıştır.

Farklı coğrafyalarda yapılan araştırmalar inanç üzerinde kurulan baskıların ağır travmalara ve reaksiyonlara yol açtığını gösterdiği gibi farklılıklara tahammül göstermeyen ve hayat hakkı tanımayan şiddet yönelimli fundamentalist din anlayışlarının da İslam coğrafyasında bile İslamofobi’ye neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu realitenin Türkiye’de seküler yaşam tarzlı olanların yanı sıra dinle herhangi bir teolojik problemleri olmayan ve geleneksel inancını yaşayan genel halkta da gözlenmesi ise fundafobinin İslamofobi’ye nasıl evrildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir (Yanmış, 2018, s. 187). Bu yüzden fundafobi ile başlayan İslamofobi’nin geleneksel Müslüman halkta bile nasıl oluşabildiği sorusunun cevabını bulmak İslamofobi’nin sınırlarını anlama ve mücadele etme açısından önemlidir. Seküler laik Türkiye Cumhuriyeti’nde de yıllardır yükselen fundafobi ve gittikçe derinleşen bir İslamofobi’den söz edilmesine rağmen Batı kaynaklı fundafobi ve İslamofobi üzerine çok sayıda çalışmalar yapılırken Türkiye’de gelişen fundafobi ve İslamofobi üzerine fazla çalışma yapılmamıştır (Mencet, 2018, s. 192).

Bu çalışmada kavramsal çerçeve belirlenerek açık erişimli internet kaynakları ve alanla ilgili ulaşılabilen kitaplar üzerinden literatür taraması yapılmış ve analizlerle Türkiye’de uzun zamandır var olan fundafobinin yeterince tartışılmadığı için son zamanlarda İslamofobi’ye nasıl evrildiği ve dönüşümde medyanın rolü açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

İleride bahsedileceği üzere teolojik ve sosyokültürel analizlerin tam anlaşılabilmesi için çalışmada sıkça yer verilen radikalizm, fundamentalizm, sekülerizm, laiklik, İslamofobi gibi kavramları ve bunların Türkiye’ye bakan yönleri detaylandırılmıştır.

Batı’da din ve devlet ilişkilerinin belirlenmesinde laiklik ve sekülerizm olmak üzere iki kavram öne çıkmıştır. Fransız İhtilali’nin akabinde Katolikler arasında yaygınlaşmış (Karaman, 2015, s. 71) ve ülkemize Fransa’dan ithal edilmiş olan laiklik nispeten yeni bir kavram iken sekülerizmin kökeni çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Sekülerleşme moderniteyle birlikte genel bir yaşam tarzını tanımlarken laiklik ise sekülerleşmenin politik alandaki özel yansıması ve din-dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanmıştır. Son yıllarda sekülerleşmenin aksine de-sekülerleşme süreci ile yeni paradigmlar da gündeme gelmiştir (Kirman, 2008, ss. 281-282).

Laiklik hem Türkiye hem de Fransa’da son yılların en fazla tartışılan konularının başında geldiği gibi Türkiye’nin de en önemli toplumsal ayrışma noktalarından birini oluşturmuştur. Bilimsel çalışmaların, eğitimin, hukuk ve ahlakın dinin etkisinden arındırılması laikliğin toplumsal planda gözlenen yansımaları arasında sayılabilir. Farklı inanç ve düşüncelere sahip olan vatandaşların devlet otoritesi karşısında eşit bir muameleye tâbi tutulmasını öngören laiklik, aynı zamanda din ve vicdan özgürlüğüne de teminat oluşturmuştur. Dolayısıyla laikliğin, Marksist ve materyalist düşüncelerin iddia ettiği gibi manevî değerlerin hiçleştirilmesi veya dinsizlik anlamına gelmediği açıktır (Kirman, 2004, s. 140). Ancak Türkiye başta olmak üzere İslam ülkelerinin bir kısmında laikliğin Müslümanlar üzerinde baskı ve ötekileştirme aracı olarak kullanılması Müslümanlar tarafından laikliğin hedef alınmasına, fundamentalist ve reaksiyoner eğilimlerin güç kazanmasına yol açmıştır (Pelletiere, 1995, s. 34). Toplumsal taban bulmaya çalışan fundamentalist hareketler, seküler yaşam tarzını kuralsız ve tehditkâr olarak gördüklerinden sekülerleşme ve modernleşmeye karşı reaksiyoner davranmıştır. Hatta bazı sosyal bilimciler tarafından modernleşme ve sekülerleşme süreçleri

yaşanmamış olsaydı fundamentalizmin de oluşmayacağı ileri sürülmüştür (Emerson & Hartman, 2006, ss. 127-128).

Fundamentalizm kelimesi, Latince “temel” anlamındaki “*fundamentum*” kelimesinden türetilmiştir. Genellikle katılık, dogmatizm, otoriterlikle ilişkilendirilmiş (Heywood, 2007, s. 351) ve modernite ile oluşan yozlaşmaya karşı ahlaki bir tepki olarak da ifade edilmiştir. Dinî fundamentalizm günümüzde genellikle İslam dünyasıyla ilişkili olarak kullanılsa da ilk kez 1910 ve 1915 yıllarında, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bir grup Evanjelik Protestan’ın (Evanjelizm hakkında detaylı bilgi için bkz. Gür, 2023e, ss. 430-456, 2023b) başlattıkları “*Fundamentalizm Projesi*” ile gündeme gelmiştir (Marsden, 2006, s. 3). Ancak Evanjelik Hristiyanlık özelinde başlayan fundamentalizm kısa sürede tüm dünyada gittikçe yükselen ortak bir sorun haline gelmiştir (Kirman, 2008, s. 275). ABD başta olmak üzere Batı’da çok etkin olan fundamentalist Evanjelikler olumlu karşılanırken özellikle İslam toplumlarında fundamentalizme negatif algı yüklenmesi Batı’nın bir paradoksudur. Ancak Batı dünyasında da bunları endişe ile karşılayanlar mevcuttur (Peterson, 2012, s. 354). Diğer yandan bazı oryantalistler ise modern İslami hareketlerin hiçbirinin dinî fundamentalizm olarak nitelendirilemeyeceğini dile getirmişlerdir (Ganbarov vd., 2019, s. 138). Hatta Esposito İslami fundamentalizm teriminin kullanılmasına karşı çıkmış ve sözde fundamentalist dinî akımları, siyasal İslam veya İslami uyanış hareketleri olarak tanımlamayı daha uygun bulduğunu belirtmiştir (1992, ss. 7-8). Siyasal İslam araştırmalarıyla tanınan Olivier Roy İslam coğrafyasında neo-fundamentalizm kavramını gündeme getirmiştir (1994, ss. 75-76). Peter Berger de fundamentalistlerle ilgili geliştirmiş olduğu dinî ve seküler olmak üzere ikili bir tipoloji bulunduğunu, her iki kesimin de kendi dışındakileri küçümseyen, militan ve saldırgan olarak tanımlayan ön kabulleri olduğunu ve bunları sorgulatmadıklarını belirtmiştir (2008, s. 27).

İslamofobi, İslam inancına ve Müslümanlara yönelik korku, nefret ve ayrımcılık eylem/söylemlerini kapsadığı (Bleich, 2011) gibi İslam ve Müslümanları hedef alan ön yargılar ve düşmanlık duyguları olarak da tanımlanabilir (Sayyid, 2015). İslamofobi, dışsal ve içsel olmak üzere iki şekilde değerlendirilebilir. İdeolojik, siyasi ve inançsal motivasyonların belirleyici olduğu birinci tür İslamofobi (dışsal), çoğunlukla soyut materyaller üzerinden üretilir, hedefinde bizzat İslam’ın kendisine karşı nefret vardır ve insanlarda negatif bir İslam algısı oluşturmak için kullanılır. Genellikle İslam coğrafyasında Müslümanların gündelik yaşamdaki söylem ve eylemlerinden kaynaklanan korku ve bazen de nefreti içeren ikinci tür İslamofobi (içsel) ise daha çok somut örnekler üzerinden Türkiye gibi ülkeler ve Müslümanlar arasında gelişim gösterir (Gür, 2023c, s. 184; Kirman, 2017, ss. 199-200). Buradaki temel sorun dinin özüne aykırı davranış ve söylemlerde bulunan Müslümanların İslam’ı yanlış yorumlayıp yansıtmaları ve bunları görenlerin de İslam’ın özüne bakmak yerine medyanın da kasıtlı yönlendirmeleriyle ön yargılı hüküm vermeleridir.

İslamofobi Batı’da açıkça ifade edilmesine rağmen Türkiye gibi Müslüman toplumlarda çoğunlukla başka ifadeler altında gündeme gelmiştir. Bu kavramların yerine fundamentalistlerle mücadele bahanesiyle bazı dindarların gerici, köktenci, terörist şeklinde damgalanıp ötekileştirilmeleriyle oluşan fundafobi kullanılmış ve dini hayata olumsuz yansımıştır. Siyasal iktidarlar ve seküler çevrelerin medya üzerinden bu korkuyu tırmandırdıkları dönemlerde, kimin radikal olup olmadığı net olarak ortaya konulmadığı için dini faaliyetler ve semboller toptancı bir yaklaşımla ele alınmış (Yanmış, 2015) ve İslamofobi’ye dönüşmüştür.

2. Türkiye’de Fundafobi Oluşumu ve İslamofobi’ye Dönüşümü

İslamofobi sadece Batı’ya has bir uygulama değildir. Müslüman bir ülke olarak Türkiye’de artan fundafobi neticesinde gelişen İslamofobi başta ötekileştirme ve dışlama olmak üzere farklı şekil ve boyutlarda ortaya çıkabilmiştir (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, ss. 55-56). İslamofobik eylemlerin bazıları açık ve net iken, bazıları gizli ve kapalı bir şekilde uygulanmıştır. Ayrıca bazen farklı derecelerde sözlü veya fiili saldırganlık da içermiştir. İş yerlerinde, sağlık kurumlarında, okullarda, toplu taşımalarda, kamusal alanlarda, konutlarda şüphe, dik dik bakma, sözlü/fiili taciz, dalga

geçme, reddetme, damgalama ve açık ayrımcılık şeklini alırken (Kalin, 2015, s. 9), siyasal alanda ise dışlama ve ötekileştirme biçiminde görülmüştür. Bunun sonucu olarak dindar kesim dışlanmış, siyasal alanın dışına itilmiş ve ötekileştirilmiştir. Son yıllara kadar nerdeyse tüm Cumhuriyet tarihi boyunca Müslüman bireylerin kendi dini kimliği ile uyumlu bir tarzda siyasal alanda var olamamasının temel gerekçesi olarak bu durum görülmüştür (Aslan, 2018, s. 74).

Rönesans'la başlayan, Aydınlanma ile yükselen, Sanayi Devrimi ile gelişme gösteren Batı'nın üstünlüğü karşısında İslam dünyası önce büyük bir sarsıntı geçirmiş ardından da emperyalistlerin iktisadi, kültürel ve askeri istilasına maruz kalmıştır. 17. yüzyıla kadar çoğu alanda dünyaya öncülük eden İslam medeniyeti bu dönemden itibaren Batı'nın felsefe, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemesine ayak uyduramamıştır. Hatta Güngör'e (1996, s. 91) göre 17. yüzyıl başlarına kadar kurumları, bilgi ve teknoloji birikimiyle İslâm dünyası istikrarlı bir dönem yaşadığı için değişime ihtiyaç duymamış ve bir bakıma kendi üstünlüğünün kurbanı olarak durağan bir döneme girmiştir. Sonraki yüzyıllarda ise bu durağanlığı gerilemeye ve arkasından istikrarsızlığa yol açmış (Sarıkoyuncu & Yaşar, 2014) ve Batılılaşma hareketleri başlamıştır. III. Selim dönemine hatta Karlofça Anlaşmasına (1699) kadar götürülen (İnalçık, 2006, s. 29) Batılılaşma süreci doğal bir seyirde gerçekleşmemiş, özellikle askerî alanda Batı karşısında gerilediğini görmeye başlayan merkezi yönetimin yapmak zorunda kaldığı ıslahat projelerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Mencet, 2018, ss. 197-198). Osmanlı başta olmak üzere İslam coğrafyasının gücünü kaybetmesiyle İslam dünyası üzerindeki kontrol Batı'ya geçmiştir. Fransa Suriye, Tunus, Fas ve Cezayir'de, İngiltere Hindistan, Mısır, Filistin, Irak, Malezya ve Körfez ülkelerinde, Rusya da kendi hinterlandındaki Orta Asya'da hakimiyet kurmuştur. Batılı sömürgeciler işgal ettikleri ülkelerde hakimiyetlerini güçlendirmek için ilerleme ve modernizasyon maskesi altında kendi seküler yaşam tarzlarını ve hukuk sistemlerini de uygulamışlardır. Osmanlı bakiyesinin diğer bölgelerinden farklı olarak Anadolu emperyalizme boyun eğmemiş, kurtuluş destanı yazarak erken dönemde işgallerden kurtulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak fiili işgallerden zaferle kurtulan Türkiye Cumhuriyeti modernite ve batılılaşma saikleriyle sistemleşen sekülerleşme ve laiklik üzerinden oluşturulan kültürel emperyalizme direnememiştir (Mencet, 2018, ss. 199-200).

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte yeni rejim kendini din kökenli bir tehdit altında hissettiğinden (Çarkoğlu & Toprak, 2006, s. 15) Cumhuriyetin temellerini sağlamlaştırmak ve korumak gerekçesiyle din hedef alınmıştır (Kaya & Akıncı, 2018, s. 85). Bu gerekçelerle Cumhuriyetin önde gelen bürokrat kadrosu, İslami geleneği yok etmeyi ve yerine bütün kurumlarıyla Batılılaşmayı yerleştirmeyi hedeflemiştir (Bostancı, 2008, s. 86). Böylece batılılaşmak adına İslam'ın toplumsal görünürlüğünün ve etkinliğinin azaltılması (de-İslamizasyon) olarak tanımlanan modernleşme girişimleri ile kendi tarihsel geçmişini ve sosyokültürel yapısını yok sayma politikası uygulanmış (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, ss. 58-59) ve toplum ikiye bölünmüştür. İnalçık, Huntington'un da Türkiye toplumunun batı yanlısı bir kesimle, batının karşısında durup İslamiyet'e yönelmiş olan kesim olmak üzere iki grup olarak ele aldığını aktarmıştır (2006, ss. 26-27). Zamanla toplumsal baskılar ve ayrışmalar arttıkça daha önce Kurtuluş mücadelesine destek veren İslamcı aydınlar ve halkın bir kısmı hayal kırıklığına uğramış ve zaman zaman reaksiyon göstermişlerdir.

Cumhuriyet tarihi boyunca irtica ve laiklik temaları çerçevesinde şekillenen iktidar mücadelesi, günümüze kadar devam etmiştir. Bunun da temelinde dini, potansiyel tehlike olarak gören Cumhuriyetçi elitlerin tedbir olarak örgütlü dinî grupları baskılayarak kontrol altında tutma (Çarkoğlu & Toprak, 2006, s. 15) ve kontrol dışına çıkanları da fundamentalizm üzerinden etiketleyerek sistem dışına atma amaçlanmıştır. Ancak tek tip insan modeli oluşturmak için seküler yaşam tarzı ve katı laiklik uygulamalarıyla dindarlar üzerinde uygulanan baskılar bir yandan Batı karşıtlığını beslerken diğer yandan da öz suçluluğa dönüşen özeleştirici ile kontrolsüz Batı taklitçiliğini de beraberinde getirmiştir. Türkiye'de laiklik yanlısı anlaşılmalı, zamanla asıl anlamından uzaklaşmış ve hatta dini sadece devlet işlerinden ayırmakla kalmamış dini milletten de soyutlama çabalarına girişilmiştir (Sarıkoyuncu & Yaşar, 2014, s. 264). ABD, Fransa ve Türkiye'deki laiklik uygulamaları üzerine yapılan bir çalışmada bu üç ülke halkının din konusundaki tercihleri yönünden

değerlendirme yapılmış, ABD'nin pasif laiklik anlayışı halkının dindarlığı ile bir soruna yol açmazken ve Fransa'da dindarlık oranının düşüklüğü dışlayıcı laikliği büyük bir soruna dönüştürmezken hem halkının büyük bir kesimi dindar hem de dışlayıcı laiklik anlayışının hâkim olduğu Türkiye de ise büyük bir paradoksa yol açtığı tespitine yer verilmiştir. Toplumsal kırılma oluşturan bu sorunun aşılabilmesi için de ya Türkiye'deki laiklik anlayışının yumuşatılması veya Türk halkının büyük bir kısmının sekülerleşmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kuru, 2011). Son yıllarda Fransız tipi laiklikten Anglo-Sakson tipi laikliğe geçişin emareleri de bu sosyolojik tespitin önemini ortaya koymuştur.

Sekülerizm sürecine paralel olarak dini/geleneksel simge ve değerlerin kaybolacağına yönelik beklentinin gerçekleşmemesi, İslam ve Müslümanlara karşı tepkiselliği tetiklemiştir. Batı'dan farklı olarak bu gelişme daha ziyade "kültür savaşları" şeklinde gelişmiştir. Ayrıca Türkiye'de başörtüsü başta olmak üzere dini sembollerin kamusal alanda görünürlüğünün gittikçe artması iktidarı paylaşmak istemeyen statü gruplarının kendi iktidarlarını tehlikede görmelerine yol açmıştır. Batı'da göçmen veya yerleşik Müslümanlar, düşük profilli işlerde işçi olarak çalıştırıldığı veya kamusal alanda fazla görünür olmadığı sürece sorun teşkil etmezken patron, iş insanı veya etkin bir bürokrat olarak kamusal alanda çokça görünür olmaları nasıl sorun oluşturup ötekileştirmeye ve dışlanmaya yol açmışsa Türkiye'de de aynı süreç yaşanmıştır. Yani evinde oturan veya düşük profilli kabul edilen işlerde çalışan başörtülü veya dindar bir insan egemen ve seçkinci güçler tarafından bir tehdit olarak görülmezken bunların hâkim, savcı, doktor, asker, stratejist, akademisyen veya yönetici olarak karşısına gelmesi tehdit olarak algılanmış (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, ss. 61-62) ve hakimiyet alanlarını kaybetme korkusu yaşatmıştır. Uzun yıllardır modernleşme ve seküler yaşam tarzına yönelik birtakım sembolik düzenlemelerin halkta önemli bir karşılık bulmaması seçkinci yöneticilerin toplumsal dinamikleri iyi okuyamadıklarını da göstermiştir (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, s. 62). Bu yüzden de sisteme entegre edemediklerini cahil, yobaz, mürteci, fundamentalist hatta terörist olarak etiketleyip ötekileştirerek hakimiyet alanlarını korumaya çalışmışlardır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Batı'da gittikçe yaygınlaşan "İslam eşittir terör" tamlamasının Türk medyasında da birebir kullanılması bu iktidar kaybı korkusunun oluşturduğu sosyolojik yanılığın bir sonucudur (Kurtuluş, 2009, s. 313).

Cumhuriyet dönemi aydınlarından Erol Güngör, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olduğu gerçeğinden hareketle dinin devlet, devletin de din üzerinde hakimiyet kurmaması gerektiğini belirtmiştir (1996, s. 329). Yani sadece dini devlet işlerinden ayırmanın yetmediğini, devleti de din işlerinden ayırmak gerektiğini vurgulamıştır (Sarıkoyuncu & Yaşar, 2014, s. 264). Tanzimatla başlayan ve Cumhuriyetle birlikte zirveye ulaşan din ve din bilginlerine yönelik karşıtlık zamanla ulema sınıfının saygınlığının kaybolmasına (Güngör, 1987, s. 239), oluşan boşluğun aydınlar tarafından doldurulmasına ve aydınların din hakkında daha fazla söz sahibi olmasına yol açmıştır (Sarıkoyuncu & Yaşar, 2014, s. 266). Bu da din hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan seküler aydınların dini eksik ve yanlış yorumlamalarına neden olmuştur.

İslam coğrafyası üzerine çalışmalar yapan Kepel (2001), Roy (2017), Said (1995), Haenni (2011) ve Dökmeciyan (1992) gibi araştırmacılar, Türkiye gibi Batı yanlısı politikaların uygulandığı ülkelerde İslam'ın genellikle laiklik ve sekülerizmin en önemli rakibi olarak görülmesinin, irtica ve şeriat söylemlerinin, İran/SuudiArabistan/Afganistan/Bangladeş'teki idamlar ve toplumsal baskıların, eğitilmiş ve kültürlü kesimleri seküler yönetici erklere yakınlaştırdığını ve zamanla radikalizm üzerinden dine karşı güçlü korkuları olan katı laik kitleler oluştuğunu dile getirmişlerdir. Diğer yandan da aslında dinle ilgisi olmayıp gelenekle ilişkili olan ancak dine dayandırılan yanlış uygulamalar sebebiyle de dine karşı güçlü bir reaksiyon oluşurken fundamentalist dini grupların söylem ve eylemleri de fundafobiyi tetiklemiş ve Müslümanlara karşı gelişen bu olumsuz algılar İslamofobi olarak topluma yansımıştır. Yıllardır toplumsal görünürlüğü olan Hizbullah, el-Kaide, DEAŞ, Boko Haram ve FETÖ gibi örgütlerin eylem ve söylemleri üzerinden geliştirilen fundafobinin bir ileri aşaması olan İslamofobi bunun en bilinen örnekleridir. Pew Araştırma Merkezinin, İslam dünyasının da %70'ler seviyesinde fundamentalist dini grupların söylem ve eylemlerinden dolayı

ciddi endişe taşıdığı, 2013-2014 yıllarında tekrarlanan raporda Arap Baharı ve Suriye çatışmalarının sonucu olarak İslam coğrafyasında radikal eylemler nedeniyle tedirgin olanların oranının yaklaşık %10 arttığı ve radikal dini grupların eylemlerinden korkuya kapılanların oranının en çok yükseldiği ülkenin ise Türkiye olduğu tespitleri dikkat çekmiştir (2014, 16 Haziran). Bunda dünya kamuoyunun tepkisini çeken ve Türkiye'den de katılımların olduğu DEAŞ gibi terör örgütlerinin bölgede yaptığı kanlı eylemlerin, servis ettikleri infaz görüntülerinin önemli bir rol oynadığı öngörülmüştür.

Türkiye'de bu anlamda önemli örneklerden biri Hizbullah'tır. 1990'lı yılların başında PKK'ya karşı yürüttüğü mücadeleyle ortaya çıkan örgüt muhalif gördüğü dini yapı veya kişilere karşı da şiddet kullanmış ve cinayetler işlemiştir. Bu dönemde özellikle Güneydoğu'da içinde önde gelen din adamlarının da olduğu çok sayıda kişi kâfir, münafık veya işbirlikçi olduğu gerekçesiyle öldürülmüş ve birçok insan bölgeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır (Kurt, 2015). Yapılan araştırmalarda o dönemlerde bazı ailelerin Hizbullahçılara katılır korkusuyla çocuklarını camilerden, dini kurumlardan uzak tuttukları ve o zamanların eğitilmiş çoğu gencinin Hizbullahçı yaftası yememek için kendilerini farklı kimlikler üzerinden tanımladıkları tespit edilmiştir (Yanmış, 2015). 28 Şubat post-modern darbe süreci, Türkiye'de siyasal İslamcılık, irtica ve şeriat söylemleri üzerinden İslamofobi'nin gündeme geldiği en önemli dönemlerden biri olmuştur. Bu süreçte medyanın manipülatif birçok yönlendirmesi yanı sıra Diyarbakır ve Batman başta olmak üzere birçok yerde bulunan mezar evleri ve domuz bağı infaz görüntüleri üzerinden Hizbullah'ın vahşetinin sergilenmesiyle yurt çapına yayılan bir fundamentalist korku oluşturulmuş, dini kurumlar baskılanmış (Kara, 2012) ve başörtülüler başta olmak üzere dindarlar ötekileştirilmiştir (Çakır, 2017, s. 86).

Kendilerini devletin sahibi ve sistemin koruyucusu olarak değerlendiren iktidar seçkinleri, seküler bir hüviyet iddiasında olan Cumhuriyet Halk Partisi çevresinde pozisyon almışlar ve bu anlayış halkasının dışındaki büyük bir halk kitlesini öteki olarak etiketleyip iktidardan uzak tutmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken de Sol düşünceyi Komünizm fobisi üzerinden marjinalleştirirken dindarları da fundafobi ve İslamofobi üzerinden ötekileştirerek sınırlarını kendilerinin belirlediği makbul ve güvenilir bir vatandaş profili oluşturmuşlardır. Özellikle askeri ve güvenlik bürokrasisi, yargı, yürütme gibi devletin önemli kurumlarından dindarları dışlamak için yobaz, irticacı, şeriat yanlısı, din istismarcısı, radikal İslamcı, anti-laik ve rejim düşmanı gibi negatif algı oluşturan ve suçlayan etiketlerle ötekileştirme uygulamışlar (Kara, 2014, s. 620) ve siyasal iktidar aygıtının dışında tutmaya çalışmışlardır (Temel, 2020, ss. 50-51). Bir taraftan dindarlar kronik sessiz muhalefete mahkum edilirken diğer yandan da dindarların yaptıkları eleştiri ve verdikleri reaksiyonlar üzerinden suçlamalar yapılarak fundafobi ve İslamofobi için malzeme olarak kullanılmış ve iktidar savaşında avantaj elde edilmeye çalışılmıştır (Akkır, 2021, s. 141).

3. Türkiye'de Fundafobinin Tetiklediği Laikofobi

Temelde Fransız ve Anglo-Sakson olmak üzere iki tip laiklik uygulaması görülmektedir. Seküler yönetim tarzının önemli merkezlerinden olan Amerika ve İngiltere'de herhangi bir meslek veya devlet kurumunda herhangi bir pozisyonda başörtüsü veya dini simge/semboller sorun oluşturmazken Türkiye'de kronik bir sorun haline getirilmiştir. Laikliğin daha ziyade din ve vicdan hürriyeti anlamında kullanıldığı ve inançların devlet tarafından korunduğu İngiltere'de semboller üzerinden inanç gruplarına baskı yapılmazken Türkiye'de olduğu gibi Fransa'da da başta Müslümanlar olmak üzere dini semboller üzerinden inanç grupları üzerinde baskı kurulmuş ve inanç hürriyetine kısıtlama getirilmiştir. Uzun süre Fransız tipi laiklik uygulamaları ile ciddi sorunlar yaşayan Türkiye son yıllarda toplumumuza daha uygun olan Anglo-Sakson tipi laiklik anlayışına geçiş yapmış (Çakır, 2017, ss. 90-92), din ve dini simge/semboller sorun teşkil etmekten kurtarılmaya çalışılmış ve özellikle dindar kesim başta olmak üzere laikliğe karşı toplumsal bakışta önemli bir değişim oluşmuştur.

Fransız tipi katı laiklik uygulamaları ile geleneksel yapılar da dâhil olmak üzere İslami yapıların baskılara maruz kalması ve ötekileştirilmelerine reaksiyon olarak radikal ve siyasal İslamcı yeni gruplar oluşmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de baskılara rağmen gençlerin İslam'a

yönelmeleri ve reform çağrıları yönetici elitleri tedirgin etmiş ve Batı'nın yaptığı gibi dini eğilimli yapıları ötekileştirmek ve halk nezdinde itibarsızlaştırmak için fundamentalizm etiketi kurtuluş reçetesi olarak görülmüştür. Bu şekilde tırmandırılan fundamentalizm endişesi, sekülerizm ile teoloji arasındaki karşıtlığı yeniden canlandırmış ve toplumu modern medeniyet anlayışına uygun hale dönüştürmek için teoloji sürekli baskılanmaya çalışılmıştır (Sayyid, 2000, s. 36). Buna reaksiyon olarak da fundamentalizm daha görünür hale gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte sekülerizm ve modernizm hareketlerinin karşısında daima dini hareketler de var olmuş ve mücadelelerle varlıklarını sürdürmüşlerdir (Kaya & Akıncı, 2018, s. 86).

Modern dönemde Batı'da din ve dinî olandan arındırılmış bir toplum oluşturulması hedeflenmiş ve bu durum İslam coğrafyasını da etkisi altına almıştır. Ancak seküler bir yaşam tarzını öngören toplumun oluşturulmaya çalışıldığı modern dönemde vadedilenin aksine insanlar mutlu edilememiştir. Manevi yönü ihmal edilen ve dinden soyutlanan toplumlar, post-modern dönemde ruhsal dinginlik özlemiyle tekrar dine bir yönelme eğilimi göstermişlerdir. 1970'lerden itibaren teolojik kökenli hareketlerin ortaya çıkması ve 1990'lardan itibaren hızlı yayılmaları laikleşme ve sekülerleşme kavramlarının da açıkça tartışılmasına yol açmıştır (Delibaş, 2004, s. 3). Bu süreçte dini fundamentalizm de yirminci yüz yılın son çeyreğinde gündeme gelmeye başlamış ve İslamcı Hareketlerin sayısı her geçen gün artmıştır.

Dinsel olarak görülen her şeye karşıtlık laiklik ve modernleştirme anlayışının vazgeçilmez bir parçası haline getirilmiş ve bu karşı duruş zamanla İslamofobik eğilimler göstermiştir. Nitekim 1970'lerde üst düzey bürokrat ve girişimciler üzerinde yapılan bir araştırmada bürokratların %80,2'sinin Türkiye'nin geri kalmasında dinin rol oynadığına ve bunların %40,2'sinin ise geri kalmasında tamamen dinin sorumlu olduğuna inandıkları tespit edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi Türk aydınını önemli oranda etkileyen pozitivism akımının bu dönemde böyle düşünülmesinde etkili olduğu görülmüştür (Emin, 1997, s. 83). Zira irtica, şeriatçılık, rejim düşmanlığı, demokrasi karşıtlığı bahanesiyle otoriter rejimlerin muhaliflerini baskılamak için fonksiyonel bir araç olarak kullanılan katı laik politikalar ve seküler yaşam tarzı topluma dayatılıp dinin kamusal görünürlüğü ortadan kaldırılarak bireysel bir dindarlık anlayışını yerleştirmek amaçlanmıştır (Gözaydın, 2009). Bu uygulamalar yeterli dini bilgiye sahip olmayanlarda kimlik sorununa ve fundafobiye yol açmış ve zamanla İslamofobi'ye zemin hazırlamıştır. Diğer yandan bu tarz katı laiklik uygulamaları ve baskıcı seküler yaşam dayatmaları da bir başka fobiyi yani laikofobiyi tetiklemiştir.

Batı'da İslamofobi siyasal anlamda iktidara gelebilmek için oy toplama aracı olarak kullanılırken (Bozkurt, 2022, s. 639), Türkiye'de ise bir taraftan seküler kesimin konsolidasyonuna diğer yandan da İslamofobi karşıtlığı üzerinden siyasal İslam'ın iktidara gelmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Batı'da İslam'ın yayılımını ve Müslümanların etkinliğini baskılamak için kullanılan İslamofobi, İslam coğrafyasında eldeki iktidarı devam ettirebilmek için fundamentalist olarak etiketlenen dini gruplar üzerinden politik araç olarak kullanılmıştır. Medya ve eğitim kurumları başta olmak üzere sekülerleşme politikaları uygulanan ülkelerde güçlü fundamentalizm karşıtlığı ve devamında İslamofobi'yle yetişen günümüz neslinin ailesinin dini kimliklerini sorgulaması (Yanmış, 2015), ateizme dönüşme bile din ile arasına mesafe koyması ve deizme yönelmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Bu duruma gelmede Müslümanım demeyi ayıplı hale getiren, gençliği dinden uzaklaştıran ancak onların ruhunu aç bırakan seküler yaşam tarzının önemli rol oynadığına inanan bir kısım gençliğin de reaksiyoner olarak laikofobik davranış modeli geliştirdiği ve bunun da potansiyel çatışma hattı oluşturduğu unutulmamalıdır.

Himmat, İslam karşıtlığı ortamında yetişen birçok genç Müslümanın ötekileştirilmenin etkisiyle radikal dini gruplara yönelebildiğini belirtmiştir (2004, ss. 87-88). Diğer yandan başörtüsü, peçe, sakal gibi simgesel unsur taşıyan dindarlara karşı yapılan sözlü ve fiziki saldırılar dindar kimseler üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu saldırılara karşı bir kısım dindarlar bu tür simgelerden uzaklaşıp toplumla entegre olma yolunu seçerken bir kısmı da buldukları toplumda

ötekileştirmeyi göze alarak bu sembollerin daha görünür olmasını tercih etmişler ve çoğu zaman da radikal gruplara yönelmişlerdir (Yanmış, 2015). Özellikle sosyal medyada sosyalleşen yeni kuşaklar, internet ortamında radikallerle tanışıp kaynaşmışlar ve sanal ümmetin bir bileşeni olma hazzına kapılabilmişlerdir.

Akkoyunlu ve Ünal, İlahiyatçı Hasan Onat'ın Türkiye'nin istikbali açısından dini sorun olarak algılamaktan vazgeçilmesi gerektiğini, laiklik ve dini birbirinin alternatifi olarak görmenin ve çatışmanın ciddi bir yanığı olduğunu, laikliğe laiklik vurgusu yapanlardan ziyade daha mesafeli duranların ihtiyaçları olduğunu, tarafların her ikisinin de kendisini Müslüman olarak tanımladığı bir ortamda İslam'ın laiklikle karşı karşıya getirilmesinin ülkenin geleceğini ipotek altına almak anlamına geldiğini dile getirdiğini aktarmıştır (2009, s. 10). Ayrıca Şerif Mardin de laikliğin Cumhuriyetle birlikte değil aslında Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının sonlarında önce eğitim kurumlarında başladığını belirtmiştir (1998, s. 97). Berkes de Türk toplumundaki çağdaşlaşmanın serüvenini İbrahim Müteferrika'nın matbaaya öncülüğü yanı sıra Osmanlı askeri sisteminin ıslahı çalışmaları üzerinden 1700'lü yılların başına kadar götürülenler de olmuştur (Berkes & Kuyaş, 2019).

Seküler elitlerin İslam dünyasında kolonizasyon sonrası dönemde uygulamaya koydukları geleneksizleştirme ve İslamsızlaştırma politikaları, bu toplumlarda yerli bir ötekinin oluşturulmasında doğrudan etkili olduğu gibi yerli (içsel) İslamofobi'yi de tetiklemiştir. Tarihsel süreç içerisinde şekillenen özellikle Fransız tipi laiklik vurgusuyla tepeden inmece katı sekülerleştirme projelerinin Müslümanlarda yarattığı posttravmatik stres uzun zamandır etkisini devam ettirmiştir (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, s. 56).

Sayyid, Türk siyasetinde var olan İslam düşmanlığının temel nedenini, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ve kurucu ideolojisi olan ve İslam'ı Şarklı kimliğin göstergesi olarak gören Kemalizm'in Şarklılıktan kurtulmanın ve Türkiye'yi Batılı bir devlete dönüştürmenin yolunun İslam'ın siyasal ve toplumsal etkisinin azaltılmasından geçtiğine olan dayatmaya bağlamıştır (1997, s. 60). Bu siyasal amaca ulaşmak için de devletin kurucu ilkelerinden biri olan laiklik ilkesinin devreye sokulduğunu belirtmiştir. Kemalizm'in din anlayışını belirleyen temel ilke olan laiklik, din ve inanç özgürlüğünü güvence altına alması gerekirken dinin kamusal hayattan dışlanması ve dindarların baskı ve gözetim altına alınması şeklinde uygulanmıştır (Davison, 2002, ss. 210-230). Karpat'a göre de milleti inancından soyutlayarak siyasal bir topluluk haline getirme aracı olan laiklik din adamlarının etkisini sınırlamaya ve otoritesini zayıflatmaya çalışmıştır (Karpat, 2009, s. 241).

Diğer taraftan Türk siyasetinin önemli bileşenlerinden biri olan Sol düşüncenin (Turan, 2004, s. 596) din konusunda resmi devlet ideolojisine eklenmesi ve ötekileştirmeye destek vermesi bu toplumsal sorunu derinleştirmiştir. Sol düşüncenin din halkın afyonudur mottosu ile Kemalizm'in din anlayışı benzer perspektifte buluşmuştur (Akkır, 2018, s. 100). Bu durum aslında sosyal adalet ve hakkaniyetli paylaşım üzerinden daha kolay anlaşabilecek Sol düşünce ile Müslümanları karşı karşıya getirmiş ve birbirlerini amansız düşman olarak algılamalarına yol açmıştır. Önemli Sol düşünürlerinden Başkaya da Sol'un Kemalizm'le arasına mesafe koymamasının temel bir sorun olduğunu dile getirmiştir (2011, s. 159). Bir yandan laiklik üzerinden seçkinci Kemalist yöneticiler diğer yandan da Sol siyaset temsilcileri birleşerek Türkiye'nin tarihsel sosyolojik realitesini yok sayıp cehalet, yobazlık, irtica, gericilik veya şeriatçılık gibi pejoratif kavramlarla dinin toplumsal izlerini silmeye çalışmışlardır. Sol düşünce kendisine karşı da sürekli müdahaleci ve baskıcı davranan Laik Kemalizm anlayışının dine karşı geliştirdiği refleksi ile bütünleşerek bir açmazın içine düşmüştür (Ünüvar, 2009, ss. 880-891). Dolayısıyla tikel örneklerden hareketle genelleme yapan ve kendi dünyasının gerçekliklerini bir kenara atarak Batı dünyasının sosyolojik argümanları ile din ve dindarları yargılayan Türk Solu, şeriat fobisi ve gericilik retorığının dışına çıkamamıştır. Bu yüzden de uzun yıllardır ötekileştirilmiş Sol ve İslamcı kesim birbirleri ile yaptıkları kısır ve sonuçsuz mücadelelerle enerjilerini tüketmişler ve birikimlerini heba etmişlerdir. Ancak Sol ve İslamcılar arasındaki mücadelede sosyokültürel ve siyasal alanda yaşanan iktidar çatışmasını da göz ardı etmemek gerekir.

4. Türkiye’de Siyasal İslam’ın Yükselişi ve İslamofobi

Farklı görüş ve yaklaşım sergileyen İslami Hareketler, fundamentalist ve siyasal İslamcı hareketler olmak üzere temelde iki grupta sınıflandırılabilir. Seküler seçkin elitlerin temel sorunu Batı’nın yaptığı hataya düşerek Türkiye’de farklı anlayış ve ekollere sahip çok sayıda İslamcı hareketi yekpare olarak düşünüp tümünü fundamentalist olarak etiketlemek ve genellemeci bir mantıkla birinin hatası yüzünden tümünü suçlamaktır. Zira bir örgüt içinde yer alan bireylerin bile her konuda aynı şekilde düşünmediği ve hareket etmediği (Tekin & Atılğan, 2023, s. 338) göz önüne alındığında İslamcı hareketlerin yekpare oluşumlar olmadığını ileri süren Wickham yerinde bir tespitte bulunmuştur (2013, ss. 2-3).

Sosyolog Nilüfer Göle’ye göre Türkiye’de çağdaş İslamcılığın gündeme gelmesi 1980’lerden sonra İslamcı hareketlerin yerel yönetimleri kazanmaları ve iktidar alternatifi olarak siyasal hayata girmeleriyle başlamış ve sosyokültürel anlamda varlıklarını hissettirmişlerdir (2002, s. 107). Türkiye’de 70’li yıllarda laikliği dinsizlik, demokrasiyi şirk ve yöneticileri ise başkaldırılması gereken tağut olarak gören birçok yazar ve düşünür 90’lı yıllarda bu katı düşüncelerinden vazgeçmeye başlamışlardır. Bu çerçevede İslamcı hareketlerin demokrasiye karşı ideolojik olumsuz bakışı değişerek demokrasiye hedefe ulaşmak için aracı bir aygıt olarak algılama süreci başlamıştır. Türkiye’de siyasal İslamcılığı iyi anlayabilmek için siyasal İslamcılığın ilk temsilcileri olarak kurulan kısa süreli Milli Nizam Partisi ve yerine kurulan Milli selamet Partisi, süreğinde gelen Refah Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kuruluş, gelişim süreçlerini ve Tunus, Cezayir, Mısır gibi diğer İslam ülkelerine örnek teşkil etmelerini iyi analiz etmek gerekir. Türkiye’de gençliği radikal söylemlerle geçmiş olan birçok aydın, yazar ve hareket liderinin zamanla siyasetin ön kulvarında yer almaları hem aktivist Müslümanların hem de Türkiye’nin değişim ve dönüşümünün önemli göstergesi olmuştur. Bu durum sadece Türkiye ile sınırlı kalmamıştır. İngiltere’de yaşamak zorunda kalan Tunus’lu siyasetçi ve el-Nahda hareketinin lideri Raşid Gannûşi tarafından da İslam dünyasında temel problemin demokrasinin varlığı değil yokluğu olduğu belirtilmiştir (Suuçak & Sarıkaya, 2023, s. 59). Diğer yandan siyasal İslam geleneğinin popüler temsilcilerinden olan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da 15 Eylül 2011 tarihinde Mısır’ın televizyon kanalı Dream TV’ye verdiği bir röportajda ve 16 Eylül 2011 tarihinde Tunus ziyaretindeki bir basın toplantısında (Şenyüz, 2011) Mısır ve Tunus’a laik bir yönetim sistemi tavsiyesinde bulunmuştur.

Modernite ve gelenek arasında sıkışıp kalan çoğu Müslümanın bilinçaltında halen ahlakın ve dinin devlet başkanı veya dini lider tarafından korunması gerektiği yönünde güçlü bir inanış vardır. Hatta Roy (2017), Kepel (2001), C. Said (1995), Ayubi (2003) gibi araştırmacılar bu inanın siyasal İslam’ın yükselişindeki önemli nedenlerden biri olduğunu belirtmişlerdir. Ancak kırsaldan kentlere göç edip modernleşen ve doğal olarak bireyselleşen toplumlarda geçmişten gelen zihinsel mirasla dini/siyasi liderlerden ahlak bekçiliği sorumluluğunu yerine getirmelerini beklemek önemli bir yanlışlığa da yol açmıştır (Yanmış, 2018, s. 189). Şehirlere göç eden ve zincirlerinden kurtulan halk dini/ahlaki yönden boşluğa düşmüş, daha önce devlet otoritesi ve ondan güç alan din adamları tarafından kontrol altında tutulan birey artık kendi vicdanıyla baş başa kalmıştır. Geleneksel veya inançsal değerleri içselleştirememiş birey, hızlı bir şekilde modern hayata geçiş yaparken bocalamaya başlamış ve önce geleneklerinden ardından inançlarından soyutlanmaya çalışarak faydacı bir anlayışla toplumda bireysel olarak yer edinmeye çalışmıştır. Sonuçta ne modern bir şehirli olabilmiş ne de geçmişinden kurtulabilmiştir.

Siyasal İslam’ın yükselişine engel olamayan seküler seçkin elitler, siyasal İslamcı partileri fundamentalizmin odağı olarak gösterip fundafobi üzerinden engellemeye çalışmışlardır. İslam dünyası ve İslami fundamentalizm üzerine araştırmalar yapan R. Harir Dökmeciyan (1992), Gilles Kepel (2001), S. Sayyid (2000), Hamit Bozarslan (2015) gibi araştırmacılar da şeriat, irtica, fundamentalizm ve İslamofobi’nin bir yandan Batı taraftarı yönetimlerin kendilerini meşrulaştırmasına diğer yandan da muhalif dini hareketlerin baskı altına alınmasına zemin

hazırladığı tespitinde bulunmuşlardır. Ancak siyasal İslamcı hareketleri fundamentalist akımlar ile aynı yelpazede sınıflandırıp İslamofobi için malzeme oluşturmak önemli bir sosyopolitik sorun oluşturmuş ve çoğunlukla geri tepmiştir. Siyasal dini hareketler şiddetle aralarına keskin mesafe koyarken fundamentalist dini hareketler sivil bir biçimde varlıklarını sürdürseler de genelde belli bir değişim sonrasında şiddete başvurabilmişler (Büyükkara, 2014) ve çatışma/savaş ortamları bu tür yapıları güçlendirmiştir (Küçükcan, 2010, ss. 41-43).

Şehirleşme aynı zamanda modern hayata uyum ve sekülerleşmeyi de beraberinde getirdiği için kırsal alanda yaşayanlara göre şehirli yeni laik devletlerin ideolojik baskılarına daha hızlı bir şekilde boyun eğerken kırsalda yaşayan köylüler buna direnç göstermişlerdir. 1970'lere gelindiğinde çoğu Müslüman ülkede şehirlerin merkezleri laiklerin, varoşlar komünistlerin köyler de dindarların kalesi olduğu yönünde kanaat oluşmuştur. Ancak işsizlik, tarımda makinalaşma ve sosyal çatışmalar nedeniyle şehirlere kitlesel göçlerle dünya genelinde bu sosyolojik yapı değişmiştir. Bir yandan şehirlerin bu hızlı ve yoğun göçe hazırlıklı olmaması beraberinde kaosu getirirken diğer yandan da siyasal İslam'ın güçlenmesine ve seçmen temsiliyeti açısından uzun yıllar hâkimiyeti elinde bulunduran seküler kesimlerin iktidar alanlarının kaybedilmesine yol açmıştır. Kırsaldan göç edenlerle birlikte gelenek ve dini simgelerin toplumsal görünürlüğü de belirginleşmiştir. Bu dönemlerde Müslüman dünyası ile eş zamanlı olarak Türkiye'de de siyasal İslamcı partiler seçimlerde çok ciddi bir yükseliş göstermişlerdir. Bu süreçte kırsaldan göç edenlerin zamanla kimliklerini kaybettikleri ve sekülerleşmeye başladıkları da bir gerçektir. Zira geçmişte önemsedikleri dini ve geleneksel değerlerin yerini artık ekonomi ve rahat yaşam beklentisi almış ve hızlı bir dejenerasyon sürecine girmişlerdir. Ekonomik, siyasal temsiliyet ve kamusal alanda görünürlük açısından büyük avantajlar elde edilmesine rağmen eğitim, kültür, etik değerler ve ahlak yönüyle pozitif bir değer oluşturulmadığı gibi hukuksuzluk ve yolsuzluğun önlenememesi, toplumun önündeki bürokrat ve siyasilerin yanlış işlerle anılması, siyasal İslamcı partilere yönelik umutların kaybedilmesine yol açmıştır. Toplumda ahlaki bir dönüşüm ve ilerleme oluşturma vaadiyle gelenler, toplumsal ahlaki dejenerasyona engel olamadıkları gibi derinleşmesine yol açtıkları yönünde suçlanmışlardır. İslam dünyasının çağımızda kendi çocuklarını bile ikna edebilecek bir ahlak felsefesi üretememesi ve bilgi birikimi oluşturmaması önemli bir sosyolojik sorun olarak karşımıza çıkmıştır.

5. Türkiye'de İslamofobi Neden Yükseliyor?

Fundafobi, seküler sitelere ve modern elitistlere şeriatın geleceği, irticanın hortlayacağı türünden dolayı İslamofobi propagandası imkânı sağlamaktadır. Türkiye'de 28 Şubat'ın hazırlık safhasında Hizbullah üzerinden güncellenen korkular, ülkeyi kaosa sürüklemek için işlenen faili meçhul cinayetler ve küçük fundamentalist grupların söylemlerine yönelik reaksiyonlar sonrası yaşanan irtica avı İslamofobi'nin nasıl uygulamaya geçirildiğinin örnekleridir. Böylece az sayıdaki bu tarz olaylar gerekçe gösterilerek oluşturulan şeriat/irtica korkusu genel olarak tüm Müslümanların dışlanmalarına ve İslam karşıtlığına yol açmıştır. Sonuçta bu korku, temelde İslam'la inançsal sorunu olmayan ancak iktidarlara sorun yaşamak istemeyen bazı kesimleri seküler yönetimlere yakınlaştırırken bir yandan da İslamofobik tavır oluşumuna yol açmıştır.

Müslüman toplumlarda İslamofobi ve din karşıtlığındaki artışın nedenlerinden biri gittikçe artan ve gündem oluşturan cihatçı örgütlerdir. Din adına yaptıklarını iddia etseler de bu örgütlerin İslam'ın ruhuyla bağdaşmayan eylem ve söylemleri fobiye zemin oluşturmuştur. Cihatçı örgütlerin iddialarının aksine zarar görenler genellikle Müslümanlar olmuştur (Kurt, 2015). Bu tür örgütler dini istismara açık manipülatif bir söylem kullanmaktadırlar (Saha & Carr, 2001, s. 205). Kullandıkları söylemler aracılığıyla kendileri dışındakileri dindar olarak kabul etmeyen hatta tekfir eden bu tür fundamentalistler, partikülarist bir din anlayışına sahiptirler ve bu bağlamda fundamentalizm, dar bir mezhepçilik anlayışı olarak tanımlanmıştır (Iannaccone, 1997, ss. 101-102). Her ne kadar Haricilikten miras kalan tekfir geleneği ile zarar verdiklerini Müslüman olarak görmeseler de Müslümanların birbirlerini katlettiği yönündeki algının İslamofobi'ye güçlü bir argüman oluşturduğu göz ardı edilememiştir. Her türlü mücadele ve gayreti kapsayan cihat kavramının sadece savaş

olarak anlaşılması, hadis kitaplarında savaş bahsinde ele alınması, ideolojik bir meşrulaştırıcı olarak kullanılması, savaş ve İslam kelimelerinin birlikte zikredilmesine, İslamcı terör örgütlerinin ortaya çıkmasına ve görünürlüklerinin artmasına yol açmıştır (Şafak Oktay, 2019, ss. 112-113). Bu durum İslamofobi'ye önemli malzeme oluşturmuş ve İslamofobi dayatmaları ile toplumun dinden uzaklaştırılması veya sistemin istediği dini telakkiye sahip olmalarının sağlanması hedeflenmiştir (Sayyid, 2000, s.52).

Günümüz İslam toplumlarının tarihi süreçlerinden kaynaklı örf ve geleneklerinin zamanla İslam'ın kuralları olarak sunulması, Selefilerin ve seküler modernistlerin dine yönelik önemli eleştirilerinin başında gelmiştir. Zira örf ve geleneklerin sarmalındaki din, yanlış telakilere yol açmıştır. İslam başlangıçtaki hızlı yayılım dönemlerinde de olduğu üzere dinin ana prensipleri ile çelişmeyen örf ve geleneklere hoşgörüle yaklaşmış ve bunu kültürel zenginlik olarak görmüştür. Ancak net sınırlamalar yapılmayınca zamanla ulus gelenekleri dinin yerini almaya başlamıştır. Hatta eski bedevi ve şaman gelenekleri olan somut bazı uygulamalar dinin bir emriymiş gibi algılanmıştır (Cabiri, 2016). Din ve geleneğin iç içeliği ve neyin gelenek neyin din kaynaklı olduğunun ayrımını yapmanın zorluğu nedeniyle eleştiriler de genellikle dine yönelik olmuştur (Yanmış, 2018, s. 197). Bu durumlar günümüzde zaman zaman İslam hakkında olumsuz eleştirilerin kaynağı olduğu gibi İslamofobi'nin de meşrulaştırıcı argümanlarına dönüşmüştür.

Maalesef Müslüman toplumların genelinde olduğu gibi Türkiye'de de İslam'ın ruhu ile çelişmeyen, zamanın ruhuna uygun bir ahlak felsefesi ve fıkıh anlayışı geliştirilememiştir. Hem kapitalizmin hem de sosyalizmin alternatifi oldukları dile getirilse de bunların hakimiyetini kırarak etkin bir sosyokültürel, ekonomik ve siyasal düzen kurulamamıştır. Aksine iktidara geldikleri veya aktif faaliyetlerini yürüttükleri yerlerde adaletsizlik, liyakatsizlik, yolsuzluk ve insan hakları ihlalleri noktasında kendilerinden öncekileri aratmadıkları yönünde ciddi eleştiri almışlardır. Amerikalı iki akademisyenin yaptığı 2018 "*İslâmî'lik Endeksi*"nde ilk sırayı Yeni Zelanda alırken ilk 44'te Müslüman nüfusu çoğunlukta olan hiçbir ülkenin bulunmaması (Günaydın, 2019) İslam dünyasında ve önemli bir parçası olan Türkiye'de çok ciddi sorunlar yaşandığını ve öz eleştiri yapılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Laik ve modern bir devlet olma hedefinin, Müslüman kimliğinin kamusal alandan dışlanmasıyla gerçekleşeceğine inanılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde yapılan kılık-kıyafet değişimi, harf inkılabı, şapka kanunu, miladi takvimin kabulü gibi değişiklikler Batılı devlet olma idealinin dışavurumu olarak algılanmıştır. Hilafetin kaldırılması, Batılılaşma tarihimizde bir dönüm noktası olmuştur. Kara'ya göre meşrutiyetle kısmen zayıflayan hilafetin kaldırılması, devletin dini kimlikten bütünüyle tecrit edilmesine ve belki daha da önemlisi yeni Türkiye'nin İslam dünyasıyla merkezi irtibat noktasının yok olmasına neden olmuştur (2014, s. 55). Tevhid-i Tedrisat kanunuyla da örgün din eğitiminin büyük bir kısmı, yaygın eğitimin ise tamamı ortadan kaldırılmıştır. Diğer yandan Türk dünyası ile ortak alfabe kullanımı gerekçesiyle yapıldığı söylenen harf inkılabı ile Türk dünyası ile alfabe birliği oluşturulmadığı gibi geçmişin kıymetli hazineleri de değersizleşmiştir. Bu süreçte örgütlü bir güç olarak varsayılan dindarlar ilk andan itibaren kontrol altında tutulup baskılanmaya çalışılmıştır. Bu stratejik hamleler irtica tehlikesi, şeriat korkusu, din istismarı veya başörtüsü gibi unsurlar üzerine yapılandırılmış ve sürekli fundafobi vurgusuyla Türkiye'de İslamofobi zemini oluşturmuştur.

Türkiye'de İslamofobik anlayış, ilk olarak başörtüsü/türban ve İmam Hatip Liseleri (İHL) konularında kendini açık etmiştir (Akkır, 2021, s. 143). Uzun yıllardır iktidardan uzak tutulan dindarların özellikle 1990 sonrası siyasal alanda varlık göstermesi ve iktidar ortağı olması yıllardır iktidarı elinde tutan seçkin laikleri tedirgin etmiş, meşruiyetlerini tartışmaya açmak için de fundafobik ve İslamofobik söylemler gündeme getirilmiş ve karşıtı olarak da laikofobi tartışmaları alevlenmiştir. Tüm baskılara, ötekileştirmelere ve darbelere rağmen siyasal İslam'ın iktidara

gelmesinin önlenememesi hem Kemalizm hem de Sol'un toplumu okumadaki başarısızlıklarını ve dine bakıştaki öngörüsüzlüklerini ortaya koymuştur (Akkır, 2021, s. 146).

Türk siyasetindeki İslam karşıtlığının arka planında genellikle Kemalist ideolojinin din tasavvuru, Türkiye'de kendisini sol düşünceli olarak tanımlayanların dine yaklaşımı ve siyasal alandaki iktidar çatışması gerçeğinin yattığı varsayılmıştır. Türkiye'deki İslamofobi'yi daha iyi anlamak için tarihe bakış açısı, irtica, modernite, başörtüsü, laiklik, kamusal alan, İHL üzerine yapılan tartışmaların detaylı analiz edilmesi önemlidir. Zira yoğun olarak Müslüman karşıtlığının görüldüğü bu tartışmalar, siyasal alanda var olan İslamofobi'nin genel fotoğrafını da göstermiştir (Akkır, 2021, s. 138).

Siyaset Bilimci Binnaz Toprak'ın sosyolojiye kazandırdığı “endişeli modernlik” kavramı, bu psikososyal durumu açıklar niteliktedir (Toprak, 2010). Bu kavram üzerinden global bir durum olarak Müslümanların ve dini sembollerin görünürlüklerinin artması ile belli bir kesimde oluşan korkuya, endişeye işaret edilmiştir. Bu korkunun, endişenin üretildiği devasa bir kültür endüstrisi tezgâhı oluşturulmuş ve bu tezgâhta reklamcılık, sinema ve pazarlama tekniklerini ustaca kullanarak seri halde İslamofobik kitleler üretilmiştir. Bu görüş, Batı'da gelişen İslamofobi'nin artık büyük bir endüstriyel kazanca dönüştürüldüğü düşüncesi ile de uyum göstermiştir (Lean, 2015). Bu kaotik durumun oluşumunda oryantalizmden İslamofobi'ye, Kemalist baskıcı anlayıştan endişeli modernlere kadar uzanan birçok sebep yer alabilir. Her ne kadar bu kavramlarla oluşturulmak istenen İslam algısı ve fobisi çok sayıda akademik ve ampirik çalışmayla reddedilse de toplumsal etkisi göz ardı edilememiştir (Schmid, 2016, s. 197).

İHL'ler üzerinden yürütülen tartışmalar ve özellikle din eğitimindeki bazı kısıtlamalar, çocuklarına dini eğitim vermek ve inançlı birey olarak yetiştirmek isteyen aileleri araya itmiş ve bu durum yıllardır pusuda bekleyen sözde dini grupların istismarına açık hale getirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca en fazla istismar edilenlerin başında din gelmektedir. Yakın tarihimizin din istismarının en travmatik örneği de uluslararası istihbarat ve terör örgütü olan FETÖ'dür (Karslı, 2013, s. 1188).

Gür, genellikle radikal dini hareketlerin ve radikalizmin yanı sıra FETÖ gibi ılımlı görünümdeki hareketlerin de terör örgütüne dönüşebilme potansiyellerinden dolayı İslamofobi'yi tetikleyebileceklerine bu yüzden de özellikle İslam dünyasında ve Müslümanlar arasında cemaat ve gruplara karşı ciddi reaksiyonların oluşabileceğine dikkat çekmiştir (2023a, s. 605). Bir taraftan DEAŞ, El-Kaide, Boko Haram gibi radikal örgütler üzerinden İslam mahkum edilmeye çalışılırken diğer taraftan da FETÖ gibi ılımlı görünümlü yapıların terör örgütüne dönüşme potansiyeli üzerinden İslam'ın potansiyel bir şiddet üretim odağı olduğu işlenmiştir. İslam dünyasında ve özellikle Türkiye'de FETÖ gibi dini inançları kullanıp şiddete yönelen yapılar üzerinden tüm Müslümanlar ve dini yapılar zan altında bırakılarak Müslüman toplumlarda farklı bir İslamofobi yaklaşımı sergilenmiştir (Gür, 2023e, ss. 302-303). Bu tür yapıların teolojik kökene kendilerini yaslayarak toplumsal meşruiyet elde ettikten sonra bunu suistimal edip derin bir ihanet sergilemeleri, dindar insanların tamamını içine alan bir reddiyeci yaklaşımı beslemiş ve toplumsal fay hatlarının oluşumuna yol açmıştır. FETÖ ve benzeri örgütler Türkiye başta olmak üzere İslam coğrafyasında İslamofobi oluşumunda önemli rol üstlenmişlerdir (Gür, 2023e, ss. 302-304). Bu yüzden İslam dünyasında radikal gruplara karşı dikkatli olunduğu kadar FETÖ benzeri yapılara karşı da temkinli olunmalı ve bunların toplumu ifsat etmelerine izin verilmemelidir.

Uzun bir tarihsel geçmişe sahip toplumsal dinamiklerden biri olan geleneksel dini gruplar, FETÖ ve benzeri yapılar yüzünden toptancı bakışla ötekileştirilerek yok sayılmamalıdır. Ancak bu yapıların da kendilerini öz eleştiriye tabi tutmaları önemlidir. Devlette kadrolaşma adına kifayetsiz muhterisleri kendinden diye koruyan, müntesiplerinin yanlışlarını örten, kendi liyakatsiz müntesibini makama getirebilmek için liyakatli ve ehliyetli bir başkasına iftira atıp hakkında dezenformasyon yapan, bulunduğu makamda devletin imkanlarını şahsına veya grup çıkarına kullanan, müntesiplerinin sayısı üzerinden siyasetle pazarlığa oturan, liderlerini kutsallaştırıp ve çıkar amaçlı

dini alabildiğine kullanan bu tür yapılar (Aldemir, 2020) fundafobi ve devamında büyük oranda içsel olmak üzere İslamofobi'yi tetikledikleri gibi topluma ve dine de büyük zarar vermişlerdir.

FETÖ'nün din algısı üzerindeki tahribatını anlamak açısından 15 Temmuz sonrası İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin din ve cemaat algısını araştırmak üzere yapılan çalışmanın sonuçları dikkat çekicidir. Çalışmaya katılanların yarısında din kavramı şüphe ile karşılanırken cemaat kavramı da %63,5 oranında şüphe, %20,4 oranında nefret duygusu ile tanımlanmıştır. Cemaat/tarikat liderlerine bakış da %56,8 oranında olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca çalışmada dindarlık düzeyi yüksek olanlara göre dindarlık düzeyi daha düşük olanlar daha fazla olumsuz yönde etkilenmişlerdir (Karslı, 2019, s. 1205). Normal vatandaş veya genel seküler eğitim alan bir genci bir tarafa bırakalım akademik olarak en yüksek seviyede din eğitimi verilen İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde bile dinin 15 Temmuz sonrası şüphe uyandıran bir kavrama dönüşmesi tartışılması gereken ciddi bir durum olarak karşımıza çıkmıştır.

6. İslamofobi'nin Artmasında Medyanın Rolü

Müslüman Doğu ve Hıristiyan Batı arasında kesintisiz devam eden bir çatışma hali mevcuttur ve bu mücadele çoğunlukla imajlar ve algılar üzerinden sürdürülmektedir (Kalin, 2017, s. 17). Günümüzde medyada yer alan rekabet formatındaki Doğu-Batı karşılaştırmaları bunun en güzel örneklerindedir (Gür, 2023d, s. 14).

ABD ve Avrupa medyasının ve siyasi otoritelerinin ürettiği konjonktürel bir efsane olarak "İslami tehdit" algısının değişik platformlarda çeşitli vesilelerle sürekli gündeme getirildiği açıktır (Esposito, 2002). Bundan amaçlananın da İslam ve terör sözcüklerini aynı cümlede yan yana kullanarak zihinlerde İslam ve Müslümanları terörle özdeşleştirip yaftalamak olduğu düşünülmüştür (Gür, 2023d, s. 18). Müslümanların terörist, İslam'ın ise terör dini olduğu algısını yerleştirmek için en önemli görevi medya üstlenmiştir. Böylece Batılı insanlar medyanın şekillendirip sunduğu çarpıtılmış Müslüman karakterleri üzerinden İslam hakkında kolayca hüküm verebilmiş ve Müslümanlar rahatlıkla vahşet, şiddet ve terör ile eşleştirilmiştir (Bayoumi, 2012). Bu anlamda oryantalizm, medeniyetler çatışması, tarihin sonu veya göçmenlik, uyumsuzluk, şiddet gibi gerekçeler üzerinden medya tarafından oluşturulan algılar, Batıların ön yargı ve nefretlerini meşrulaştırmak için sığındıkları bahaneler ya da fobiyi yaygınlaştırmak için başvurdukları vesileler olarak karşımıza çıkmıştır. İslamofobi'nin en önemli motivasyonunun tarihten gelen ve çağlar boyunca bilinçaltına işlenmiş bir teolojik karşıtlık olduğu da vurgulanmıştır (2023d, s. 18). Medyanın da bunu maskeleyerek ve güncellemede önemli rol üstlendiği dikkat çekmiştir.

Batı medyasının İslam ve Müslümanlara dair esas problemi, sadece yanlış bilgi aktarımı yapması ile ilişkili değildir. Birkaç marjinal Müslüman profilden hareketle sanki tüm Müslümanlar fanatik, kadın düşmanı, şiddet eğilimli ve terörizm yanlısı imiş gibi algı oluşturulması belirli bir amaç doğrultusunda hareket edildiğini düşündürmüştür (Rane vd., 2014, ss. 2-3). Diğer çatışmalar ve problemler inançsal aidiyetten bağımsız olarak bireysel, sosyoültürel veya siyasi olarak sunulurken; Müslümanların içinde yer aldığı ihtilafları veya çatışmaları ise mezhep savaşları ve inançsal diğer uygulamalarla ilişkilendirilip analiz edilmiş ve haberleştirilmiştir. Tüm bunlar yapılırken de özellikle İslam ve Müslüman vurgusu yapılması Batı dünyasının İslam karşıtlığını günümüzde de teolojik temelde ele aldığını göstermiştir (Gür, 2023d, s. 20). İdeolojik manipülasyonlarını çoğunlukla bilgilendirme işlevi gören haberler ve eğlendirme işlevi gören filmler üzerinden gerçekleştiren (Herman & Chomsky, 2010, s. 72) medyanın ürettiği algı ile çok sayıda batılı insan İslamiyet'i vicdanları sızlatan manşetlik olaylar penceresinden görmeyi ve Müslümanların çoğunluğunu da radikalleşmiş küçük bir azınlığa bakarak değerlendirmeyi tercih etmiştir (Esposito, 2002, s. 9). İslam ve Müslümanlar hakkındaki bilgileri asgari düzeyde olan birçok Batılı için yanlış veya saptırılmış bilgilerden oluşan medya sunuları aslında bilinçli bir İslamofobik tercihin ürünü haline gelmiştir (Rane vd., 2014, s. 3).

Batı'da İslamofobi oluşumunda medyanın rolü çok sayıda araştırmaya konu olmuşken Türkiye'de ise medya ve İslamofobi çalışmalarının yakın tarihlerde başladığı ve oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür (Temel, 2019, s. 102).

Türkiye'de de Batı'daki aynı yöntemler uygulanarak medya tarafından fundafobik ve İslamofobik perspektif öne çıkarılmıştır. Yakın geçmişte medyanın da önemli katkısıyla dindarlara yönelik genel algı, mevcut siyasal düzenden rahatsız oldukları ve imkân buldukları takdirde şeriat getirecekleri, kadınları kara çarşafa sokacakları, alkolün yasaklanacağı, toplu yaşam alanlarının haremlik-selamlık olacağı ve Türkiye'yi Suudi Arabistan/İran/Afganistan yapmak istedikleri gibi gerçeklikten uzak ön yargılar yönünde olmuştur. Yıllardır ülkeyi yöneten siyasal İslamcıların bu algıları destekleyecek uygulamalar sergilemedikleri gibi mevcut toplumsal ve siyasal sisteme entegre oldukları gerçeği ortadayken aslında üretilmiş bu korkuların yersiz olduğu açıkça görülmüştür. Her ne kadar son zamanlarda Siyasal İslam iktidarı ile medyada farklılaşmalar gözlemlense de geçmişten gelen reflekslerle bazı basın yayın organları Müslümanları belli başlı İslamofobik klişelerle tanımlamayı sürdürmüşlerdir. Sakallı cübbeli bir adamın arkasında çarşafı dört kadın karikatürleri buna örnek olarak gösterilebilir. Medyada dindar olmakla şeriat istemenin aynılaştırılması ön yargısal açıdan İslamofobik yaklaşımı güncellemiştir (Şahin, 2019, s. 124).

Özellikle 28 Şubat post-modern darbesine giden yolun temel taşlarını askeriye, siyaset ve iş dünyasından aldığı destekle medya döşemiştir. Attıkları manşetlerle ve manipülatif haberlerle kaos senaryoları üretilmiş, Türkiye'nin karanlık bir döneme götürüldüğü algısı yayılmış, siyasal İslam söylem/eylemlerinden fundafobi türetilmiş ve nihayetinde İslamofobi gündeme getirilip darbe sonucu Refah-Yol Koalisyonu yıkılarak siyasal İslamcılarının önü kesilmeye çalışılmıştır.

İlk ve ortaokullarda başörtüsü yasağının kalktığı tarihlerdeki gazetelerin başlıklarının incelendiği bir çalışmada, genellikle sağ eğilimli basının müjde ve ayıp kalktı şeklindeki yorumlarına karşılık sol eğilimli basında irtica, cehalet vurgusu yapılması ve hatta DEAS'a verilmiş bir taviz olarak aktarılması ülkemizde medyanın bakış açısını ve iki zıt kutbun varlığını göstermiştir (Çarkoğlu & Toprak, 2006, s. 27). Akiner ve Mencet'in çalışmalarında da Türkiye'de İslam'ın/Müslümanların Batı'daki İslamofobik imgelere benzer bir biçimde medyada sunulduğu tespiti yapılmıştır (2016, s. 169). İslamofobik klişeler Müslüman bireylerin giyim ve davranışları üzerinden oluşturulmuş ve genellikle Müslüman figürü yobazlık, terörizm, sahtekârlık ve sapıklıkla ilişkilendirilmiştir.

Mizah yayıncılığı gibi çeşitli yayıncılık türleri örneğinde Türkiye'de İslam'a karşı bir korku ya da nefretin varlığını ve nedenlerini sorguladığı tez çalışmasında 1910-2010 yılları arasında yayın yapan 21 dergideki yaklaşık 11.000 karikatürü tarayan Mencet (2016, s. 108) elde ettiği verilerle bu durumun tespitini yapmış ve Türkiye'de 2014-2015 yıllarından yayın yapan mizah dergilerinde de benzer tutumun devam ettiğini vurgulamıştır. Bayraklı ve Yerlikaya'nın (2017, ss. 55-56) çalışması da Türkiye özelinde İslamofobi sorgulaması yapması ve yerli İslamofobik eğilimlerin medya aracılığı ile yeniden üretilmesini ele alması bakımından önemli veriler sunmuştur.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası Batı sinemasında Doğu, Arap, İslam replikleri üzerinden İslam dini/Müslümanlar terör ile ilişkilendirilmiş, toplumsal düzeni tehdit eden kişiler olarak etiketlenmiş ve İslamofobi tırmandırılmıştır. Zamanla bu durum Dolayısıyla bu durum, sinemanın İslamofobi ile ilişkisini tartışmaya açmış ve özellikle Batı ülkelerinde sinemanın İslam karşıtı bir üslubu kullanması çok sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Ancak Türkiye'de ise sinema ve İslamofobi konusundaki çalışmaların yok çok az olduğu gözlemlenmiştir (Temel, 2019, s. 107).

Gerek eğitim sisteminde gerekse medyada İslami yaşam tarzının kamusal görünürlüklerinin algılanışına yönelik ampirik veriler, Türkiye gibi çok büyük bir çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede bile İslamofobi'nin varlığını göstermiş ve bunu besleyen Batı merkezli yayıncılık ve eğitim argümanları içsel İslamofobi'ye zemin hazırlamıştır. Tanzimat döneminden itibaren yazılı basında başlayan Müslümanları tahkir etme ve İslam karşıtlığı Cumhuriyet döneminde de Yeşilçam sinemasından karikatür mecmualarına ve gazete manşetlerine kadar önemli oranda artarak

sürdürülmüştür. Hatta ana akım medyanın Batı basınında yer alan manipülatif söylemleri tekrarlaması ve Ortadoğu'ya yönelik haberlerin cehalet, şiddet ve terörle iç içe sunulması, içselleştirilmiş bir oryantalizmin yanı sıra aşırı bir İslamofobik tutumu da ortaya koymuştur (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, ss. 57-58).

Sonuç

Batı dünyasında İslamofobi tarihsel teo-politik İslam karşıtlığı, yabancı düşmanlığı ve radikalizm korkusu üzerinden geliştirilirken halkının büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan Türkiye gibi ülkelerde ise irtica ve şeriat korkusu aynı fonksiyonu görmüştür. Tepki çekmemek için İslam basit bir kavram dönüşümüyle örtülmeye çalışılsa da şeriat karşıtlığı, İslamofobi ile aynı endişeler ve anlatılar üzerinden iş görmüştür. Bir nesilde kavramsal değişim olarak değerlendirilebilecek bu durum daha sonraki nesillerde zihinsel değişim ve dönüşüme yol açabilmiştir.

Batı'da İslam'ın yayılımını ve Müslümanların etkinliğini baskılamak için kullanılan İslamofobi, İslam coğrafyasında eldeki iktidarı devam ettirebilmek için fundamentalist olarak etiketlenen dini gruplar üzerinden politik araç olarak kullanılmıştır. Medya ve eğitim kurumları başta olmak üzere sekülerleşme politikaları uygulanan Türkiye gibi ülkelerde güçlü fundafobi ve devamında İslamofobi'yle yetişen günümüz neslinin ailesinin dini kimliklerini sorgulaması, ateizme dönüşme bile din ile arasına mesafe koyması ve deizme yönelmesi dikkatle değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Batı'da bu konularla ilgili detaylı araştırmalar yapılmasına rağmen Türkiye'de pek fazla çalışma yapılmamıştır. Oysa Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Fransız tipi katı laiklik uygulamaları ve seküler yaşam tarzı dayatmaları ile ötekileştirilen Müslümanlar uzun bir sessizlik döneminden sonra çok partili sisteme geçişle yeniden hareketlenmişlerdir. Hareketlenen siyasal İslamcılığın toplumu etkileme gücü ve siyasal iktidara ortak olması ile Müslümanlar yeniden fundafobinin hedefi haline gelmişler ve öteki olarak yaftalanmışlardır. 1990'larda Güneydoğu'da Hizbullah, 28 Şubat muktedirlerinin din ve dindarlar üzerindeki baskısına verilen tepkiler ve 15 Temmuz FETÖ Darbe Girişiminin hemen akabinde FETÖ üzerinden oluşan fundafobi ve İslamofobi Türkiye'nin bir gerçeği olarak karşımıza çıkmıştır. Bu yüzden bu konularda ülkemizin sosyolojik değişim ve dönüşümünü değerlendirip toplumsal perspektif oluşturulmasına kaynak oluşturacak çalışmalara ihtiyaç hasıl olmuştur.

Müslüman nüfus yoğunluğuna sahip ve Jeostratejik bir konumdaki Türkiye Cumhuriyeti'nde Tanzimattan günümüze gelen Batılılaşma hareketleri ve karşıtlarının mücadelesinde toplumsal ayrışmalar oluşmuş, insan kaynakları ve entelektüel birikim heba edilmiştir. Bu çatışmalarda medya kritik roller üstlenmiş ve yanlış haberlerle çatışmanın sürekliliğine katkı sağlamıştır. Özünde iktidarı elde etme ve bırakmama yatan bu mücadelede medya üzerinden dindarlar zamanın ruhunu okuyamamaları, Batı/modernite karşıtlığı ve irticacılık üzerinden fundafobik söylemlerle yaftalanırken; laikler de seküler yaşam tarzı dayatmaları, Batı taklitçiliği ve katı laiklik uygulamaları üzerinden laikofobik söylemlerle suçlanmışlardır.

Sonuç olarak, Türkiye gibi Müslüman toplumlarda fundafobi gibi farklı kavramlar üzerinden İslamofobi'nin yükselmesine reaksiyoner olarak lakofobinin de yükseldiği ve bunun toplumsal ayrışmaya zemin hazırladığı görülmüştür. Medya da tüm organları ile bu karşılıklı çatışmayı beslemeyi sürdürmüştür. Ancak her iki tarafın da eylem ve söylemlerindeki aşırılıklar medyaya malzeme oluşturmuştur. Yanlış söylem ve eylemlerden İslam da büyük zarar gördüğü için başta dindarlar olmak üzere her iki tarafın da öz eleştiri yaparak medyaya malzeme vermekten kaçınmaları, medyanın da bir tarafı ötekileştirerek sorunları kronikleştirmekten ve toplumsal gerilimi artırmaktan uzak durması kritik hale gelmiştir. Özellikle çok kültürlü, dilli ve inançlı bir topluma sahip olan Türkiye'de karşılıklı tahammül ve hoşgörü ile ortak yaşam standartları oluşturulması adına sosyolojik fay hatlarının belirlenerek detaylı çalışılması, laikofobi ve İslamofobi

gibi kavramların yereldeki etkenlerinin iyi irdelenerek mücadele stratejilerinin belirlenmesi gelecek için önemli bir kazanım olacaktır.

Kaynakça

- Akner, N., & Mencet, M. S. (2016). Türkiye’de İslamofobi: Mizah dergilerinde İslam’ın temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 11(2).
- Akkır, R. (2018). Türkiye’de din-siyaset ilişkisi: Halkların Demokratik Partisi HDP örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 83-112.
- Akkır, R. (2021). 1990 sonrası Türk siyasetinde İslamofobi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 137-149.
- Akkoyunlu, İ., & Ünal, S. (2009). Küreselleşme sürecinde İslâm’ın geleceği ve ilâhiyatçıların rolü. haz. İsmail Akkoyunlu, Songül Ünal. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1).
- Aldemir, T. (2020). *İnsanlığın geleceği ve sivil toplum*. Tire Kitap.
- Aslan, A. (2018). The politics of Islamophobia in Turkey. İçinde E. Bayraklı & F. Hafez (Ed.), *Islamophobia in Muslim Majority Societies* (ss. 71-92). Routledge.
- Ayubi, N. (2003). *Arap dünyasında din ve siyaset* (Y. Alogan, Çev.). Varlık Yayınları.
- Başkaya, F. (2011). Türkiye soluna soldan bakmak. *Doğu Batı*, 15(59), 157-167.
- Bayoumi, M. (2012). Fear and loathing of Islam. *The Nation*.
- Bayraklı, E., & Yerlikaya, T. (2017). Müslüman toplumlarda İslamofobi: Türkiye örneği. *Ombudsman Akademik*, 7, 51-70.
- Berger, P. L. (2008). Secularization falsified. *First Things: A Monthly Journal of Religion and Public Life*, 180, 23-28.
- Berkes, N., & Kuyaş, A. (2019). *Türkiye’de çağdaşlaşma* (29. bs). Yapı Kredi Yayınları.
- Bostancı, N. (2008). *Cumhuriyet’i anlamak: Kurucu ideloji, ekonomi ve siyasete dair*. Timaş Yayınları.
- Bozarıslan, H. (2015). *Ortadoğu: Bir şiddet tarihi-Osmanlı İmparatorluğu’nun sonundan El Kaide’ye* (A. Berktaş, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bozkurt, M. (2022). Doğu Batı çekişmesinin bir aracı olarak İslamofobi’nin pragmatik nedenleri üzerine Makâsîdû’ş-Şerîa bağlamında bir tahlil denemesi. *Kader*, 20(2), 626-643. <https://doi.org/10.18317/kaderdergi.1174724>
- Büyükkara, M. A. (2014). Günümüzde seleflik ve İslâmî hareketlere olan etkisi. İçinde *Tarihte ve Günümüzde Seleflik* (ss. 485-524). İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Çakır, F. (2017). Fransa’da ve Türkiye’de laiklik tartışmaları. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 75-94.
- Çarkoğlu, A., & Toprak, B. (2006). *Değişen Türkiye’de din, toplum ve siyaset*. TESEV Yayınları.
- Davison, A. (2002). *Türkiye’de sekülerizm ve modernlik* (T. Birkan, Çev.; 1. bs). İletişim Yayınları.
- Delibaş, K. (2004). İslami fundamentalizmden İslam fobisine: Batı dünyasında gelişmekte olan Islamophobia yeni bir eşitsizlik kaynağı olarak görülebilir mi? *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-41.
- Dökmeciyan, R. H. (1992). *Arap dünyasında köktencilik* (M. Karahanoğlu, Çev.). İlke Yayınları.

- Emerson, M. O., & Hartman, D. (2006). The rise of religious fundamentalism. *Annual Review Sociology*, 32, 127-144.
- Esposito, J. L. (1992). *The Islamic threat: Myth or reality?* Oxford University Press.
- Esposito, J. L. (2002). *İslam tehdidi efsanesi* (Ö. Baldık, A. Köse, & T. Küçükcan, Çev.). Ufuk Kitapları.
- Ganbarov, A., Aytepe, M., & Karasu, T. (2019). İslamî fundamentalizm: Mit mi yoksa gerçek mi? İçinde *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı* (1. bs, ss. 137-142). Ensar Neşriyat.
- Garaudy, R. (1989). *Verheissung Islam*. SKD Bavaria.
- Göle, N. (2002). *Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine*,. Metis Yayınları.
- Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet-Türkiye Cumhuriyeti'nde dinin tanzimi*. İletişim Yayınları.
- Güngör, E. (1987). Mülakat, İnanmış Aydınların Problemleri. Mayaş.
- Güngör, E. (1996). Sosyal meseleler ve aydınlar (3. bs). Ötüken Yayınları.
- Gür, A. (2023a). FETÖ ve Aum Shinrikyo örneğinde ılımlı dini harekettten terör örgütüne dönüşüm: Sistematik bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 604-614. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1298010>
- Gür, A. (2023b). Fetullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) Hristiyan örgütlerle benzerlikleri: Sistematik bir değerlendirme. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.1267814>
- Gür, A. (2023c). İslamofobi oluşumunda İslam dünyasının sorumluluğu üzerine öz eleştirel yaklaşım. *Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 181-208.
- Gür, A. (2023d). İslamofobi'nin teo-politik kökenleri ve güncel yansımaları. *İlahiyat Akademi*, 18, 1-30. <https://doi.org/DOI: 10.52886/ilak.1363405>
- Gür, A. (2023e). *Vaizlikten teröristliğe bir ihanetin portresi Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ/PDY)* (1. bs). Eski Yeni Yayınları.
- Haddad, Y. Y. (2002). *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*. Oxford University Press, USA.
- Haenni, P. (2011). *Piyasa İslamı-İslam suretinde neoliberalizm* (L. Ünsaldı, Çev.). Özgür Üniversite Yayınları.
- Herman, E. S., & Chomsky, N. (2010). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Random House.
- Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler* (A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, & Ş. Akın, Çev.). Adres Yayınları.
- Himmat, H. (2004). *Islamophobia and its consequences on young women*. European Youth Centre.
- Iannaccone, L. R. (1997). Toward an economic theory of fundamentalism. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 153, 100-116.
- İnalçık, H. (2006). Türkiye ve Avrupa: Dün bugün. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2, 13-36.
- Kalın, İ. (2015). İslamofobi ve çok kültürlülüğün sınırları. İçinde İ. Kalın & J. L. Esposito (Ed.), *İslamofobi-21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu* (C. 50). İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2017). *İslam ve batı*. İsam Yayınları.
- Kara, İ. (2014). *Cumhuriyet Türkiye'si'nde bir mesele olarak İslâm*. Dergah Yayınları.

- Kara, M. (2012). *28 Şubat öncesi ve sonrası Türkiye’de dini hayat*. Bursa.
- Karaman, H. (2015). *Türkiye ve İslamiyet*. İz Yayıncılık.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlıdan günümüze elitler ve din* (G. Ayas, Çev.). TİMAŞ Yayınları.
- Karslı, N. (2013). İslamofobi’nin psikolojik olarak incelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(1), 75-100.
- Karslı, N. (2019). Fetö darbe girişiminin gençlerin din ve cemaat algısı üzerindeki etkisi. *Bilimname*, 2019(37), 1187-1210. <https://doi.org/10.28949/bilimname.534018>
- Kaya, C., & Akıncı, A. (2018). Türkiye’de İslamofobinin yansımaları. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 7(1), 82-89.
- Kepel, G. (2001). *Cihat* (H. Bayrı, Çev.; C. 1). Doğan Yayınları.
- Kirman, M. A. (2004). *Din sosyolojisi terimleri sözlüğü*. Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2008). The Religious fundamentalism in secularization perspective. *Journal of International Social Research*, 1(2), 274-291.
- Kirman, M. A. (2017). İslamofobi üzerine söyleşi. *İlahiyat Akademi*, 6, 197-202.
- Kurt, M. (2015). *Türkiye’de Hizbullah-Din, şiddet ve aidiyet*. İletişim Yayınları.
- Kurtuluş, Y. (2009). *11 Eylül 2001 sonrası İslam’la ilgili medya değerlendirmeleri* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kuru, A. T. (2011). *Pasif ve dışlayıcı Laiklik: ABD, Fransa ve Türkiye* (E. Ç. Babaoğlu, Çev.; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Küçükcan, T. (2010). Terörün sosyolojisi: Toplumsal kökenleri anlama imkânı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24), 33-54.
- Lean, N. (2015). *İslamofobi endüstrisi* (İ. Yılmaz, Çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- M. Emin, K. (1997). Türk modernleşmesinin din sorunu. *Türkiye Günlüğü*, 46, 78-86.
- Mardin, Ş. (1998). *Türkiye’de din ve siyaset: Makaleler 3*. İletişim Yayınları.
- Marsden, G. M. (2006). *Fundamentalism and American culture*. Oxford University Press.
- Mencet, M. S. (2016). *Mizah dergileri ölçeğinde Türkiye’de İslamofobi* [Doktora Tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mencet, M. S. (2018). Tarihsel arka planıyla Türkiye’de İslamofobi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 14(53), 191-208.
- Pelletiere, S. C. (1995). *A theory of fundamentalism: An inquiry into the origin and development of the movement*. Diane Publishing.
- Peterson, M. L. (2012). *Akıl ve inanç: Din felsefesine giriş* (R. Acar, Çev.). Küre Yayınları.
- Rane, H., Ewart, J., & Martinkus, J. (2014). *Media framing of the Muslim world: Conflicts, crises and contexts*. Springer.
- Roy, O. (1994). *The failure of political Islam*. Harvard University Press.
- Roy, O. (2017). *Siyasal İslamın iflâsı* (C. Akalın, Çev.). Metis Yayınları.
- Saha, S. C., & Carr, T. K. (2001). *Religious fundamentalism in developing countries*. Bloomsbury Publishing USA.
- Said, C. (1995). *İslami mücadelede şiddet sorunu* (H. İ. Kaçar, Çev.). Pınar Yayınları.

- Sarıkoçuncu, A., & Yaşar, Ö. (2014). Erol Güngör örneğinde 1960-1980 arası Türk aydını ve din. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39.
- Sayyid, B. S. (1997). *A fundamental fear: Eurocentrism and the emergence of Islamism*. Zed Books.
- Sayyid, B. S. (2000). *Fundamentalizm korkusu-Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın doğuşu* (E. Ceylan & N. Yılmaz, Çev.). Vadi Yayınları.
- Schmid, H. (2016). Europäisch und muslimisch? Debatten, identitäten, transformationen. *Ökumenische Rundschau*, 65, 191-202.
- Suuçak, A., & Sarkaya, M. S. (2023). Cumhuriyet Türkiye'sinin dini-siyasi düşünce ikliminde İslamcılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50, 40-63.
- Şafak Oktay, V. (2019). *Hıristiyan coğrafyasında İslamofobi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Şahin, B. K. (2019). *Türkiyede İslamofobik yaklaşımlar (1980-2000)* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenyüz, S. (2011). Bir Müslüman laik ülke yönetebilir. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-musliman-laik-ulke-yonetebilir-18743956>.
- Tekin, F., & Atılgan, A. (2023). Siyasal İslam ve fundamentalist İslam çerçevesinde Müslüman Kardeşler Hareketi üzerine bir analiz. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 318-341.
- Temel, M. (2019). Türkiye'de medya ve İslamofobi araştırmaları. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-121.
- Temel, M. (2020). Türkiye'de basın-iktidar ilişkileri çerçevesinde İslamofobik söylem. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 29-59.
- Toprak, B. (2010). Endişeli modernler've 'Sınırlayıcı Modernler' tanımlamaları üzerine. *Radikal Gazetesi*.
- Turan, Ö. (2004). Son dönemde Kemalizme demokratik meşruiyet arayışları. İçinde A. İnel (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (ss. 592-600). İletişim Yayınları.
- Ünüvar, K. (2009). Türkiye'de sol düşünce ve din. İçinde A. İnel (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. İletişim Yayınları.
- Wickham, C. R. (2013). *The Muslim brotherhood: Evolution of an Islamist movement*. Princeton University Press.
- Yanmış, M. (2015). *Fundamentalizm korkusunun Müslüman toplumlara etkileri üzerine bir değerlendirme*.
- Yanmış, M. (2018). Müslüman ahlakı üretemeyen İslamofobi üretir. *Demokratik İslam*, 2(2), 187-202.

Transformation of Fundaphobia into Islamophobia in Türkiye and the Role of the Media

Ali GÜR*

Extended Abstract

Introduction

While Islamophobia in the Western world was developed through historical theo-political anti-Islamism, xenophobia, racism and fear of radicalism, in Türkiye, the fear of reactionism and sharia served the same function with a simple conceptual transformation. This situation, which could be considered as a conceptual change in one generation, could lead to mental change and transformation in subsequent generations. The existence of fundaphobia and a rising Islamophobia as a result of this and the secularophobia that occurs as a reaction to this is a reality in Türkiye. The media also fed this mutual conflict with all its organs. However, the extremes in the actions and discourses of both sides created material for the media. Although there has been talk of rising fundaphobia and a deepening Islamophobia in the secular Republic of Türkiye for years, while many studies have been conducted on Western-based fundaphobia and Islamophobia, not much has been done on the developing fundaphobia and Islamophobia in Türkiye. In this study, by determining the conceptual framework, a literature review was made through open access internet resources and books available on the field, and through analysis, it was tried to explain how fundaphobia, which has existed for a long time in Türkiye, has recently evolved into Islamophobia and the role of the media in the transformation.

1. Conceptual Framework

In order to fully understand the theological and sociocultural analyses, concepts such as radicalism, fundamentalism, secularism, secularism, Islamophobia, which are frequently used in the study, and their aspects towards Türkiye are detailed.

2. The Formation of Fundaphobia in Türkiye and Its Transformation into Islamophobia

Islamophobia is not a practice unique to the West. Islamophobia, which developed as a result of increasing fundaphobia in Türkiye, as a Muslim country, can emerge in different shapes and sizes, especially marginalization and exclusion (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, pp. 55-56). While some of the Islamophobic actions were open and obvious, some were implemented in a secret and covert manner. In order to exclude religious people from important institutions of the state, especially the military and security bureaucracy, judiciary and executive, they have applied marginalization with labels that create negative perceptions and blame such as bigot, reactionist, pro-Sharia, religious

* Prof. Dr., Gaziantep University, e-mail: aligur1970@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9680-6268, Gaziantep, Türkiye

abuser, radical Islamist, anti-secular and regime enemy (Kara, 2014, p. 620) and tried to keep them out of the political power apparatus (Temel, 2020, pp. 50-51). On the one hand, religious people were condemned to chronic silent opposition, on the other hand, accusations were made based on the criticisms and reactions of religious people, and they were used as material for fundaphobia and Islamophobia, and an attempt was made to gain an advantage in the war for power (Akkır, 2021, p. 141).

3. Laicophobia Triggered by Fundaphobia in Türkiye

While headscarves or religious symbols do not pose a problem in any profession or position in a government institution in America and England, which are important centers of the secular government style, it has become a chronic problem in Türkiye. Opposition to everything seen as religious has become an indispensable part of the understanding of secularism and modernization, and this opposition has shown Islamophobic tendencies over time. The detraditionalization and de-Islamization policies implemented by secular elites in the post-colonization period in the Islamic world not only had a direct impact on the creation of a local other in these societies, but also triggered local (internal) Islamophobia. The post-traumatic stress created by the top-down strict secularization projects, especially with the emphasis on French-type secularism, shaped throughout the historical process, on Muslims has continued its effect for a long time (Bayraklı & Yerlikaya, 2017, p. 56).

4. The Rise of Political Islam and Islamophobia in Türkiye

Islamic Movements that exhibit different views and approaches can be basically classified into two groups: fundamentalist and political Islamist movements. The main problem of the secular elitist elites is to make the same mistake as the West, to consider the many Islamist movements in Türkiye with different understandings and schools as a monolith, to label them all as fundamentalist, and to blame them all for the mistakes of one of them with a generalist logic. Secular elitist elites, who could not prevent the rise of political Islam, tried to prevent political Islamist parties through fundaphobia by portraying them as the focus of fundamentalism. Researchers such as R. Harir Dökmeciyan (1992), Gilles Kepel (2001), S. Sayyid (2000), Hamit Bozarslan (2015), who conduct research on the Islamic world and Islamic fundamentalism, also argue that sharia, reactionism, fundamentalism and Islamophobia are pro-Western on the one hand. They determined that it paved the way for governments to legitimize themselves and, on the other hand, to suppress opposing religious movements.

5. Why is Islamophobia Rising in Türkiye?

It is generally assumed that the Kemalist ideology's conception of religion, the approach to religion of those who define themselves as left-wing in Türkiye, and the reality of the power conflict in the political arena lie behind the anti-Islamism in Turkish politics. In order to better understand Islamophobia in Türkiye, it is important to analyze in detail the discussions on historical perspective, reactionism, modernity, headscarf, secularism and public space. Because these discussions, in which intense anti-Muslim sentiment was seen, also showed the general picture of Islamophobia existing in the political field (Akkır, 2021, p. 138).

6. The Role of Media in Increasing Islamophobia

The main problem of the Western media regarding Islam and Muslims is not only related to conveying false information. Creating a perception, based on a few marginal Muslim profiles, as if all Muslims were fanatics, misogynists, prone to violence and pro-terrorism, suggested that they were acting for a specific purpose (Rane et al., 2014, pp. 2-3). While the role of the media in the formation of Islamophobia in the West has been the subject of many studies, it has been observed that studies on media and Islamophobia in Türkiye have started recently and are quite limited in

number (Temel, 2019, p. 102). In Türkiye, the same methods as in the West were applied and the fundaphobic and Islamophobic perspectives were highlighted by the media.

Conclusion

It has been observed that in Muslim societies such as Türkiye, lacophobia has also risen as a reaction to the rise of Islamophobia through different concepts such as fundaphobia, and this has paved the way for social separation. The media continued to feed this mutual conflict with all its organs. However, the extremes in the actions and discourses of both sides created material for the media. Since Islam has suffered great damage from wrong discourses and actions, it has become critical for both sides, especially religious people, to refrain from providing material to the media by self-criticism, and for the media to refrain from chronicling the problems and increasing social tension by marginalizing one side. Particularly in Türkiye, which has a multicultural, multilingual and religious society, identifying and studying sociological fault lines in detail in order to establish common living standards with mutual tolerance and tolerance, and thoroughly examining the local factors of concepts such as laicophobia and Islamophobia and determining combat strategies will be an important gain for the future.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale bir benzerlik taramasından geçirilmiştir ve dergi beklentilerini karşılamaktadır.

This article has undergone a plagiarism check and meets the expectations of the journal.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"

kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and

Publication Ethics Directive" were followed.